

EKONOMİK YORUMLAR

10

EKİM 1996
YIL : 33
150.000 LİRA
AYLIK DERGİ

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

EKONOMİK YORUMLAR / 5

Yurdakul Alpay

Prof. Dr. Mustafa Aysan

Adnan Başer Kafaoğlu

Prof. Dr. Dündar Sağlam

Politik Konjonktür

Dalgalanmaları / 25

Coşkun Can Aktan

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 30

Sermaye Piyasası / 31

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Demokratik Süreç İçerisinde

Politik Yozaşma ve

Rant Ekonomisi / 39

Yrd. Doç. Dr. A. Yılmaz Gündüz

Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı

ve Düşük Enflasyon Hedefi:

Yeni Zelanda Deneyimi / 51

Doç. Dr. Suat Oktar

Ayın Ekonomik Olayları / 57

Dr. Yıldırım Kılıç



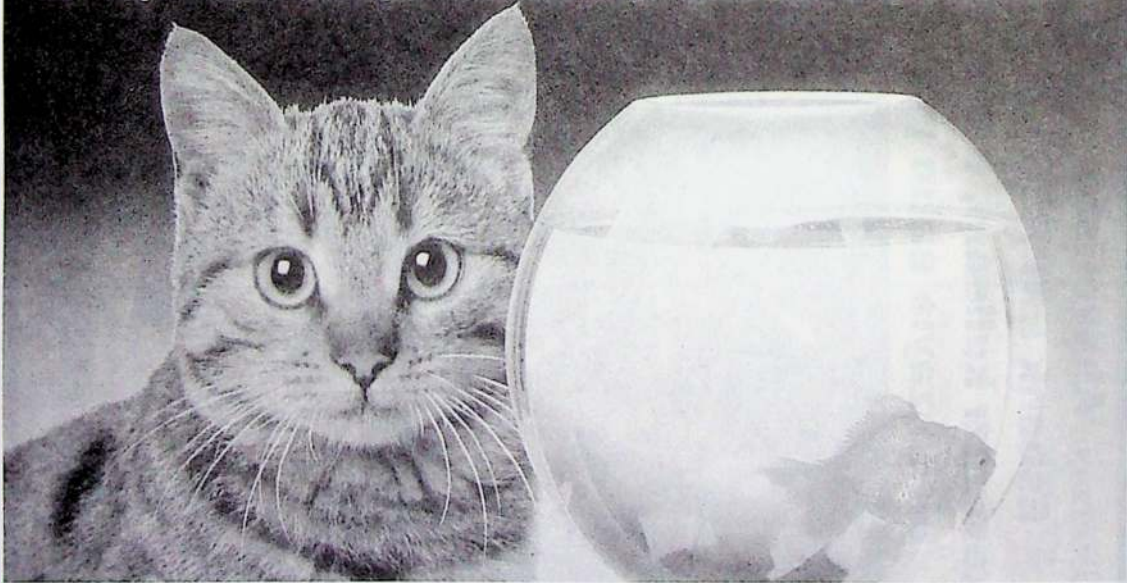
- REFAHYOL HÜKÜMETİNİN KAYNAK ARAYIŞLARI
KAMU GELİRLERİNİ ARTTIRMAK İÇİN UYGULANMASI GEREKEN ÖNLEMLER
VE POLİTİKALAR

Güvene önder olmak.



EMLAK BANKASI

"Daha Uygur Bir Yügam İçin"



► Tüm Konut Sigortası ► Tüm İşyeri Sigortası ► Tüm Otal Sigortası ► Kar Kaybı Sigortası ► Kara Kaybı Sigortası ► Kasko Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yurtdışı Kasko Sigortası ► Yeşil Kart Sigortası ► Orobüs Korku Sigortası ► Taşınan Yük Sigortası ► Başağ Sigortası ► Mali Sorumluluk Sigortası ► Ferdi Kaza Sigortası ► Hırsızlık Sigortası

► Taşınan Para Sigortası ► Emviyeti Suistimal Sigortası ► Cam Kırılması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Helikopter Sigortası ► Tekne sigortası ► Yat Sigortası ► Tekne ve Yat İnşaat Sigortası ► Marina Sigortası ► Nispetli Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası ► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası

► Makine Kırılması Sigortası ► Elektronik Cihaz Sigortası ► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası ► Zamanımızın Sigortası ► Kredi Hayat Sigortası ► Ziraat Ürün Sigortası ► Sera Sigortası ► Kömes Hayvanları Sigortası ► Büyük Baş Hayvan Sigortası ► Kültür Balıkçılığı Sigortası

OYAK SİGORTA

Genel Müdürlük: Mevlana Mahallesi Cad. Oyak İş Hanı No: 81 80040 Sığircan - İSTANBUL
İstanbul: (212) 252 60 20 (4 hat) Fax: 249 48 28 Ankara: (312) 232 20 30 Fax: 232 17 24
İzmir: (232) 464 33 00 Fax: 463 20 97 Adana: (322) 457 19 65 Fax: 457 45 10
Bursa: (224) 250 40 80 Fax: 250 40 62 Samsun: (362) 234 15 55 Fax: 230 20 42

"Oyak Sigorta bir Ordu Yardımcılığı Kurumu ve Emeklilik Bankası kuruluştur."

**Alışverişte
Esbank EXPRESS24
kartınızı kullanın, her şeyi
bir imzayla satın alın.**



REKLAMCIK

Esbank EXPRESS24 kartları şimdi ülkemizin seçkin işyerlerindeki Maestro ve Electron amblemi taşıyan ve şifre girişi cihazı olan tüm P.O.S.'lerde geçerli.

Hangi ürün ya da hizmeti alırsanız alın, bundan böyle karşılığını

**Esbank'taki
hesabınız
her an elinizin
altında.**



ESBANK
"GİDERİMLİ VE KARARLI"

tek imzanızla ödeyecek, Esbank'taki paranızı dilediğinizce kullanacaksınız.

Esbank Bireysel Bankacılık Çözümleri'nden yararlanınlar için alışveriş şimdi daha keyifli, daha kolay.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Keenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nispeti Bursal • Yavuz Cannevi • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Mehmet Gün Çalılık • Özer U. Çiller • Bulend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşlüoğlu • Necdet Durakbaşa • A. Aydın Dündar • Gazi Ergeçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Feriman • Prof. Dr. Atilla Günenli • Prof. Dr. Emre Gönensay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioglu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalin • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul İhsan Özal • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaşı • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Neziha Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmed Tarık Yaşa • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel
Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam
Doç. Dr. T. Güngör Uras

Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde; «Refahiyol Hükümetinin kaynak arayışları, kamu gelirlerini arttırmak için uygulanması gereken önlemler ve politikalar» başlıklı son günlerde sıkça tartışılan, hepimizi yakından ilgilendiren bir konu ele alınmıştır. Oturum yöneticisinin de giriş konuşmasında belirttiği gibi; Refahiyol Hükümeti açıkladığı kaynak paketlerinden 20 milyar dolar gelir beklediklerini ifade etmişlerdir. bu kaynak paketleri hedeflerine ulaşacak mıdır? Türkiye'nin kamu finans açıklanının, sağlam kaynaklarla finanse edilmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır? Ülkemizde uzun yıllardır devam eden yüksek enflasyon Türk vergi sistemini nasıl etkilemiştir? başlıklı konular tartışılmıştır.

Boyle bir ortamda, «Açık Oturum»a katılan değerli konuşmacılarımız, konulan değişik açıklardan inceliyorlar ve ilginç önerilerde bulunuyorlar. Bu arada; «Açıklanan kaynak paketlerinin hiçbir ciddiyeti olmadığı», «Bir ülkenin asıl kaynağının milli gelir olduğu», «Bütün bu meselelerin ülkenin ve devletin sahibi olmadığından kaynaklandırılmış», «Türkiye ekonomisinin temel sorunlarından birisini oluşturan kamu açıkları», «Siyasi otoritenin içindeki kaynak yaratıcı alternatiflerin neler olduğu», «Vergi sisteminizin yüksek enflasyon ortamında nasıl bozulduğu», «Vergi oranlarını arttırmanın enflasyona çare olamayacağı» gibi konular ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Dergi'de sunulan diğer yazıların da ilginizi çekeceğini umuyor, onları da okumanızı arzu ediyoruz. Bunun için ayracağınız zamanın boşuna harcanmadığını göreceksiniz.

Saygılarımızla...

Ekonomik Göstergeler (İç)

Ekim/1996

	1994	1995	1996		
			Nisan	Mayıs	Haziran
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	8513.0	13732.0	16643.0	16538.0	17219.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	120212.3	223934.0	285346.0	269566.0	289341.0
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	160530.1	206126.0	266700.0	160078.0	154454.0
Hazineye Kısa Vadeli Avansı (milyar TL)	122278.0	192790.0	253080.0	146397.0	140728.0
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam TL Mevduat	614554.3	1297155.5	2074693.5	1756841.3	1941086.3
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	108315.1	202144.7	202781.1	209887.7	242243.6
Tasaruf Mevduatı	326651.5	684904.3	1352758.9	996506.3	1084664.8
Vadesiz Tasaruf Mevduatı	34562.3	52471.5	80464.1	80028.6	78587.4
Vadeli Tasaruf Mevduatı	292089.2	632432.9	1272294.8	916477.7	1006077.3
Mevduat Sertifikası	4632.9	6916.6	7993.9	8327.8	8301.1
Resmî Kuruluş Mevduatı	19123.7	36839.9	70599.5	109234.9	99964.3
Bankalar Mevduatı	50305.2	178367.7	239126.1	205056.5	266886.2
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	105525.9	187982.2	201433.8	227828.0	239026.0
Döviz Tevdiatı	660558.8	1367626.8	1645351.6	1741858.5	1850403.8
Toplam Krediler	789853.2	1738270.3	2013053.2	2112352.6	2308272.7
Tanım	120427.7	326982.3	593978.6	258163.0	310785.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	92014.5	178290.2	202108.0	214181.3	211890.5
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	15227.5	47242.0	66880.0	72779.0	79065.0
Gayrimenkul	46118.3	56350.0	58266.0	59373.0	64742.0
Denizcilik	397.8	1562.0	2185.0	2357.0	2564.0
Turizm	4916.0	7903.2	8853.5	9137.7	9487.0
Diğer İhtisas Kredileri	308.5	1842.0	4045.0	4665.0	20724.0
Ticari, Sınal, Sair	510442.9	1118098.5	1419074.6	1491696.5	1609015.1
PARA ARZI (milyar TL)	238981.0	396047.0	-	469499.0	511326.0
FİYATLAR (DİE; 1987 = 100, 1994 = 100)					
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	5196.3	8733.7	299.7	312.1	320.6
Tanım (Genel)	4874.0	9313.7	374.8	384.4	383.4
İmalat Sanayii (Genel)	5287.6	8403.9	277.4	290.4	301.9
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	6127.0	10962.3	305.6	319.4	327.5
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	5856.8	10718.2	307.2	321.8	330.2
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dişalım (CIF)	23270.0	35709.0	-	-	5814.5
Dişsatım (FOB)	18106.1	21635.9	-	-	3406.4
İşçi Dövizleri	2627.0	-	-	-	409.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar anlamıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren «1994=100» olarak verilmektedir. (5) Dişalım, dişsatım rakamları Şubat/1996, işçi dövizleri Ocak/1996 itibarıyla.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

Refahyol Hükümetinin kaynak arayışları, kamu gelirlerini arttırmak için uygulanması gereken önlemler ve politikalar

KATILANLAR:

- Yurdakul AEPAY
- Prof. Dr. Mustafa AYSAN
- Adnan Başer KAFAOĞLU

YÖNETEN:

- Prof. Dr. Dündar SAĞLAM

refahyol hükümeti açıkladığı kaynak paketlerinden 20 milyar dolar gelir belediklerini ifade etmişlerdir, bu kaynak paketleri hedeflerine ulaşmış mıdır? türkiye'nin kamu finans açıklarının, sağlam kaynaklarca finanse edilmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır? ülkemizde uzun yıllardır

devam eden yüksek enflasyon türk vergi sistemini nasıl etkilemiştir?

SAĞLAM — Efcndim toplantımıza hoş geldiniz. Bugünkü açık oturumumuzun konusu; «Refahyol Hükümetinin kaynak arayışları, kamu gelirlerini arttırmak için uygulanması gereken önlemler ve politikalar.» Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin Necmettin Erbakan başkanlığında kurdukları 54. Hükümetin programı 8 Temmuz 1996 günü güvenoyu alarak görevine resmen başlamıştır. Başbakan Erbakan 31

Temmuz 1996 günü açıkladığı birinci kaynak paketinden 10 milyar dolar gelir beklediklerini ifade ederek aşağıdaki önlemlerin alınacağını ifade etmiştir: Dövizle endeksli tahvil çıkararak Türk bankalarının yurtdışında buldukları dövizleri yurtiçine çekmek, Türk bankalarına 50 bin mark yatıran ve bir yıl bekleyen Türk işçilerine bedelsiz otomobil ithal hakkı tanımak, lojman ve arsa satışından gelir sağlamak, Belediyelere merkezi hükümetin topladığı vergileri denetleme yetkisi vermek tesbit ettikleri usulsüzlük ve kaçakçılık cezalarından pay vermek, Kit'lerin parasını bir havuzda toplamak, Kamu kâğıtları faizlerine % 10 vergi koymak gibi önlemler vardır. Sayın Erbakan bu paketin açıklanmasının üzerinden bir ay on sekiz gün geçtikten sonra 19 Eylül 1996 günü ikinci kaynak paketini açmış ve şunu eklemiştir: Birinci paketin bir ay uygulanması sonucunda hedefler aşılmış ve 1.9 milyar dolarlık gelir sağlanmıştır. Bu hükümetimiz için büyük bir başarıdır demiştir. Benim yaptığım incelemeye göre bu 1.9 milyar dolarlık gelirin 1.2 milyar doları bankalara dövizli tahvil satışı, 650 milyon doları da Hazine'nin Commerzbank'tan yaptığı borçlanmadır. 1.9 milyar dolarlık gelirin alt kalemleri bunlardır. Sayın Erbakan artık dış borçlanmayı da bir gelir kaynağı olarak düşünmektedir.

Şimdi ikinci kaynak paketinde öngörülen gelir kalemlerine gelelim. Sayın Erbakan ikinci kaynak paketini açıklarken bu pakette de yeni bir zam ve verginin bulunmadığını söylemiştir. Bu pakette yer alan gelir kalemleri ise şunlardır: Sigarada vergi tahsilatı satıl-

dığı aydan sonraki ayın 25'inde yapılmaktaymış. Artık bu vergi bandrol satışıyla peşin tahsil edilecektir. Bundan Hükümet 45 trilyon lira bekliyor. Sosyal güvenlik kuruluşlarına ait malvarlıklarının satışından aşağı yukarı 425 trilyon lira bekleniyor. Beyan edilmeyen altınlar için bir defaya mahsus stok bildirimine % 4 vergi uygulanmasından gelir sağlamıyor. Manavgat suyunun pazarlanmasından 120 trilyon lira gelir bekleniyor. Gecekondu bölgelerinin modernleştirilmesinden 20 trilyon lira gelir bekleniyor. Tahvil ve bono faizlerine konacak % 10 vergiden 170 trilyon lira gelir bekleniyor. Dış ülkelere turistik arsa tahsisinden 8 trilyon lira, cep telefonundan 6 trilyon lira, solvente ek fondan 20 trilyon lira ve bu arada yapılacak alt yapı, köprü, yol, Çanakkaale köprüsü gibi alt yapı yatırımlarının gelir ortaklığı senetlerinden gelir bekleniyor. Bütün bu gelirler toplamı 926 trilyon lira yapıyor. Bu da 10 milyar dolara tekabül ediyor.

Şimdi sizlerin düşüncelerine ışık tutmak bakımından Hazine'nin borç durumu ile ilgili bazı bilgiler vermek istiyorum. Benim şu anda elimde Hazine Müsteşarlığı'nın bir yayını var. Hazine Müsteşarlığı'nda çalışan Tülay Evgin kaleme almış. Kitabın adı «Türkiye'de Konsolide Bütçe Uygulamaları Genel Değerlendirmesi (1980-1995)» Bilindiği üzere devletin yaptığı çeşitli borçlanmalar var. Bundan borç servisi dediğimiz ana para ve faiz giderlerini düşüğümüzde geriye Hazineye net miktar kalıyor. Şimdi elimdeki kitapta 1980-1995 yıllarına ait borç hasılatı, borç servisi ve net kullanıma ait rakamlar var. Şimdi Devletin borçlanma kalem-



AÇIK OTURUMA KATILANLAR Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; **Yurdakul Alpay** (Yeminli Mali Müşavir), **Prof. Dr. Mustafa Aysan** (İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi), **Adnan Başer Kafaoğlu** (Eski Maliye Bakanı), **Prof. Dr. Dündar Sağlam** (İktisatçı) «Refahiyol Hükümetinin kaynak arayışları, kamu gelirlerini artırmak için uygulanması gereken önlemler ve politikalar» konulu toplantıda bir arada görüşüyorlar.

İçerine ayrı ayrı bakalım. Evvela dış borçlanma kalemini ele alalım. Dış borçlanma uzun yıllardır negatif bakiye veriyor. Yani Devletin her yıl yaptığı dış borçlanma hasılatı, borç servisini karşılayamıyor. 1994'de 133 trilyon lira olan bu negatif bakiye, 1995'de 181 trilyon liraya yükselmiş. Artık Devlet dış borç servisi nedeniyle dışarıya kaynak aktarıyor. Şimdi ikinci borç kalemi olan Devlet tahviline gelelim. 1993 yılında 64 trilyon lira pozitif bakiye veren devlet tahvili, 1994'de 63 trilyon lira, 1995'de 25 trilyon lira negatif bakiye vermeye başlamış. Şimdi esas önemli olan kısa vadeli hazine bonosuna gelelim. 1995 yılında Devlet 1.147.241 milyar lira bono satışından hasılat sağlamış, ancak 1.314.643 milyar lira ana para ve faiz ödemiş. Hazine bu işten 167 trilyon lira açık vermiş. Görüldü-

ğü üzere Hazine yüksek faizlere rağmen bono işinden de bir pozitif kaynak sağlamamış. Artık borçlanma mekânizması tıkanmış durumda. Hazine hem dış borçlanmadan hem de iç borçlanmadan net bir gelir sağlamıyor. Geriye ne kalıyor? Geriye sadece Merkez Bankasının kısa vadeli avansı kalıyor. Nitekim Hazine, hızla büyüyor oranda Merkez Bankasına borçlanıyor. Para arzını artıran bu yolun, enflasyonun baş nedeni olduğunu bilmeyen yok.

Kısa vadeli avans miktarı Merkez Bankası Kanununun 50'nci maddesine göre, cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının % 15'ini geçmemektedir. Ancak bu kanun 9 Ekim 1995 tarih ve 22428 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 95/7133 sayılı kararın 4'üncü mad-

desi ile şu şekilde değiştirilmiştir: «Banka her yıl cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının, bir önceki mali yıl genel bütçe ödenekleri toplamını aşan tutarının % 12'sini geçmemek üzere Hazineye kısa vadeli bir avans hesabı açar. Bu oran 1996 yılı için % 10, 1997 yılı için % 6, 1998 yılı ve müteakip yıllar için % 3'dür. Bu hesaba uygulanacak faiz oranı her yıl ekonomik durum göz önünde tutularak Başbakanlık ile banka arasında kararlaştırılmıştır.» Dikkatinizi çekerim 1996 yılında bu oran % 10 olmuştur. Önümüzdeki yıl % 6'ya düşecektir. Çiller'in Başbakanlığı sırasında çıkarılan bir yasa ile Hükümet kendisini sınırlandırmıştır. Ancak Hükümetin kendi koyduğu bu sınırlamayı aşmaması için yan yollar araması gerekiyor.

türkiye uygulanan ekonomik politikaların kaçınılmaz sonuçları ile karşı karşıyadır; refahiyol hükümetinin hiçbir icraatını ciddi bulmuyorum, bunların gerçekte, ciddiyetle bir ilgisi yok; bir ülkede kaynak nedir? az çok ekonomi konusunda mürekkep yalamış herkes bunu bilir, bir ülkenin kaynağı milli gelirdir

AYSAN — Bütçenin ödenekler tutarı değil mi? O zaman bütçeyi ne ka-

dar arttırırsanız o kadar avans alabilirsiniz.

SAĞLAM — Evet ödenekleri arttırabilirsiniz. Ancak bu ödenekleri arttırmanın beraberinde getireceği sorunlar vardır.

KAFAOĞLU — Avansın yıl sonunda kapatılması gerekir. Kapatma mecburidir. Muhasebeci Umumiye Kanununa göre avans bakiyesi bırakılamaz. Bizim zamanımızda böyle idi.

SAĞLAM — Şimdi efendim, ben bu açıklamalarımın sonra isterseniz, oturumun birinci bölümünde, Refahiyol Hükümetinin kaynak paketlerini değerlendirelim. İkinci aşamada Türkiye'nin kamu finans açıklarının, sağlık kaynaklarla finanse edilmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır sorusuna cevap arayalım. Ayrıca uzun yıllardır ülkemizde devam eden yüksek enflasyonun Türk vergi sistemini nasıl etkilediğini inceleyelim. Tabii her iki aşamada söyleyeceklerinizi birleştirerek de ifade edebilirsiniz. Buyurun Sayın Kafaoğlu.

KAFAOĞLU — Sayın Sağlam, verdiğiniz değerli bilgilerden dolayı çok teşekkür ederim. Ben bu Refahiyol Hükümetinin hiçbir icraatını ciddi bulmuyorum. Yalnız kaynak arayışlarını değil. Bunların gerçekte, ciddiyetle bir ilgisi yok. Şimdi bir ülkede kaynak nedir? Az çok ekonomi konusunda mürekkep yalamış kişiler bunu bilir. Bir ülkenin kaynağı milli gelirdir. Milli gelir nasıl tüketilir? Ya ferdi harcamalarla, ya kamu harcamalarıyla tüketilir. Ferdi harcamalardan kısıntı yaparsanız, kamu harcamalarına kaynak bulursunuz. Ferdi yatırımlardan kısıntı yaparsanız, kamu harcamalarına kaynak bulursu-

nuz. Milli gelirin tüketilmeyen kısmına tasarruf diyoruz. Gerçek kamu kesiminin gerçek özel sektörün yaptığı yatırım harcamalarının ana kaynağı tasarruftur. Tasarrufları arttırmak için tüketimi kısmak (kamu ve özel) bir mecburiyettir. Ama Türkiye’de garip bir anlayış var. Ben yedi yıl Gelirler Genel Müdürlüğü yapmış bir kişiyim. Bizim siyasilerimiz, sen milletin kılacağı ile peyniri ile oynuyorsun diye beni itham etmişlerdir. Tüketimi katıyıcı kısma, ama Devlet her türlü hizmeti görsün, kamu da geliri bulsun. Yani böyle bir sihirbaz dünyaya gelmemiştir.

SAĞLAM — Sayın Kafaoğlu bu söylediğiniz şey o kadar doğru ki aslında Türk halkının kafasında Devlet gökyüzünde beslenen, yeryüzünde sağılan bir inek şeklinde düşünülür. Devletin gökyüzünde bir yerlerden beslendiğine inanılır. Herkes onu sağmaya çalışır. Bu deyimim patentli bana aittir.

KAFAOĞLU — Bu yalnız Türk toplumunun değil, bütün insanlığın dertlerinden biridir. Aşiretten çıkan devletlerin hepsi başlarında bir kral bulmuşlardır. Kral da Tanrı’nın yeryüzündeki vekilidir, o her şeye muktedirdir, herşeyi yapar. Günün birinde bir İngiliz Kralı diyor ki; benim gelirlerim artık devlet masraflarına yetiştiriyor ey halkım, ben sizden gelir istiyorum. Benim gelirlerime bir katkıda bulunun ki; bu orduyu besleyeyim, halkımı besleyeyim, okulları ve hastaneleri devam ettireyim diyor. O zamana kadar kralın çiftlikleri, toprakları, seferden elde ettiği ganimetler kâfi geliyormuş. Ama 1600 yıllarında yetersiz hale gelmiş. Bunun üzerine halkta demiş ki, dur bakalım ne ka-

dar vergi vereceğimizi biz tespit ederiz. Demokrasi işte o zaman icat olmuş, yoksa kral böyle bir vergi istemeseymiş ne Meclis ne de Senato gibi kuruluşlar doğardı. Bugün birçok demokratik ülkede hem Meclis var hem de kral var. Kralın da bütün hakları üzerinde duruyor. Yalnız vergi alma konusunda Meclisle kral arasında bir uzlaşma var. Eskiden kral bu haklarını Tanrı’dan aldığını söylüyordu, şimdi halktan alıyor. Ama gel gör ki bizim gibi ülkelerde, krallarını kesen, yurtdışına sürgün eden, meşruiyeti yaşamadan direkt Cumhuriyete geçen ülkelerde bu durum karışıklığa yol açıyor. Bana göre krallık sonrası gelen ilk Cumhuriyet 1789 Fransız Cumhuriyetidir. Gerçekten 1789 Fransız Meclisi Mebusanı, biz artık kralın yerine geçtik demiştir. Fransız Meclisi Mebusanı öyle bir diktatördür ki astığı astık, kestiği kestiktir. Kralın bütün yetkileri artık Meclistedir. Bu durum De Gaulle’e kadar devam etmiştir.

SAĞLAM — Onunla birlikte yarı başkanlık sistemi yürürlüğe girmiştir.

KAFAOĞLU — Fransa Başkanlık sisteminin tüm özelliklerini kabul edememiştir. Başkanlık sisteminde kral tarafından verilmiş haklar söz konusu değildir. Onun da misali Amerika Birleşik Devletleri’dir. Amerika Birleşik Devletleri’nde inşai demokrasi vardır, tevzii demokrasi değil. Bizim 1878 anayasamızın hak ve hukuku halk tarafından verilmedi. 1908 aynı, 1920 aynı, 1923 de aynıdır. Hâlâ ülkemizde vatan daş biz bu devleti, şu maksatla kurduk diyemiyor, Amerika’ya insanlar göçünce şehirleri kurmuşlar. Şehirler birleş-

İŞ İŞTEN GEÇMEDEN... OYAK SİGORTA



- Tüm Konut Sigortası ► Tüm İşyeri Sigortası ► Tüm
Otel Sigortası ► Kayı Kaybı Sigortası ► Kırsal Kaybı Sigortası
Kasno Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yünlüye Kasno
Sigortası ► Yeşil Kanı Sigortası ► Otobüs Kolluk Sigortası
Taşınan Yük Sigortası ► Bağcı Sigortası ► Mali Sorumluluk
Sigortası ► Felce Kaza Sigortası ► Hırsızlık Sigortası
► Taşınan Para Sigortası ► Emekliye Süsümlü Sigortası
► Cam Kırılması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Helikopter
Sigortası ► Tekne sigortası ► Yat Sigortası ► Tekne
ve Yat İnşaatı Sigortası ► Manna Sigortası ► Nakliyat
Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası
► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası
► Makine Kırılması Sigortası ► Elektronik Cihaz
Sigortası ► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası
► Yarınlarımızın Sigortası ► Kredi Hayat Sigortası
► Ziraat Ürün Sigortası ► Sera Sigortası ► Kütmes
Hayvanları Sigortası ► Büyükbaş Hayvan Sigortası
► Kültür Balıkçılığı Sigortası

OYAK SİGORTA

Genel Müdürlük: Mevlâi Mecidiye Cad. Oyak İş Hanı No: 81 80040 Sarıyer - İSTANBUL
İstanbul (212) 250 60 20 (4 hat) Fax: 249 48 28 Ankara (312) 232 20 20 Fax: 332 17 24
Emir (232) 464 33 00 Fax: 463 39 87 Adana (322) 457 19 65 Fax: 457 45 10
Burca (224) 250 40 60 Fax: 250 40 62 Samsun (362) 234 15 55 Fax: 230 20 42

"Oyak Sigorta bir Ordu Yardımlaşma Kurumu ve Emlak Bankası kuruluşudur."

nyor. Sayın Kafaoglu'nun söylediği çok enteresan, kral o zamanlar ülkenin sahibi idi. Yani bir hükümet çıkırından çıktı, delice harcama yapıyor, bir işletmede genel müdür, yöneticiler çılgınca harcama yapıyor bunu kim durdurur. İşletmenin sahibi durdurur. Bizim işletme kitapları nedense sahipliği bir fonksiyon olarak yazmazlar. Halbuki sahiplik hem işletmede hem de Devlette çok önemlidir. Bizim Devletimizin sahibi yok. Atatürk gibi bir adam geliyor kısa süre sahiplik yapıyor. Bunu böyle yapamazsınız, şuraya gidemezsiniz, bütçeyi denk yapacaksınız, dış ticaret denk olacak, dışarıya muhtaç olmayacaksınız diye aynen bir sahibin yapacağı fonksiyonları yapıyor. Cumhuriyetin kurucuları bu işleri Parlamento'ya vermiş Parlamento devre dışına çıktığı zaman kim sahiplenecek işleri. Arada sırada Parlamento devre dışı olduğu zaman, asker ben sahiplenirim demiş. Ancak o da bu sahipliği yapamamış.

KAFAOĞLU — Onunki sahiplik değil kiracılık.

AYSAN — Asker sahipleneceğim demiş ama, bizim ordumuz çok farklı. Başka ülkelerin, mesela Güney Amerika ülkelerinin ordularının zihniyeti çok farklı. Bizim ordu halkı yansıyor. Yani bir nevi halkı sahipleniyor. O da diyor ki halka danışacağım, biran evvel halkın önüne götüreceğim. Yakın tarihimi inceleyiniz. Ordumuz müdahaleyi sivil diktatörlük heveslerine karşı yapıyor. Bu çok enteresandır, başka ülkede göremezsiniz böyle bir davranışı.

SAĞLAM — Yani TBMM sahiplik görevini yapmıyor.

AYSAN — Yapmıyor, devre dışı kalmış.

KAFAOĞLU — Mustafa Kemal sahiplik görev yetkisini Meclisten istediği zaman bile tam vermemişler. Örneğin Meclisi yenileme hakkını Mustafa Kemal'den esirgemişler. Ben iki anayasada da kurucu meclis üyesiydim. Cumhurbaşkanı'nın hakkı olan, seçimi yenileme hakkını; bir türlü anayasaya koyamadık. Ne zaman seçim yeniler, keyfi istediği zaman demiştim.

AYSAN — Canı istediği zaman. Danışma Meclisi'nde ben bildiğiniz gibi bütçe Komisyon Başkanıydım. Bütçe Komisyonu'nu aldım Anayasa Komisyonuna gittim. Sayın Aldıkaçtı'ya sordum. Üç buçuk saat konuştuk orada. Tüm üyeler arkamda oturuyordu. Bu sahiplik fonksiyonunu takviye etmek için Anayasaya maddeler konmasını teklif ettik. Şimdi Maastrich anlaşması diyor-sunuz. Bu anlaşma Avrupa için yapılmış, Türkiye için değil. Türkiye için neler yapılabilir? Mesela ben o zaman anayasaya para arzının yılda % 10'dan fazla artmasını önleyen madde konulmasını teklif etmişim. Ortaya bir ölçü koyacaksınız ki sahip bilecek.

KAFAOĞLU — Milli gelirdeki artış oranı kadar demek yeterli.

AYSAN — Kesin hesap teklifi ile birlikte bütçe teklifi gelir diye anayasaya madde koydurdum. Kaldırdılar o maddeyi. Niye, çünkü işin sahibi bir evvelki sonuçları görsün, bu sene ne yapacağını öyle kararlaştırın diye. Bugün Milliyet gazetecisinin manşetinde 7.5 katrilyonluk bütçeden söz ediliyordu. Bu kadar yüksek tutarlara varan bir büt-

çe ile denge kurmaya imkan yoktur. Çünkü bütçe başlangıçta % 30 açık veriyor. İşin sahibi olmazsa bunu kim söyleyecek, kimse söylemiyor. Anayasadan gelen yetkilerle Meclisin söylemesi lâzım.

SAĞLAM — Biliyorsunuz son yıllarda Anayasal İktisat konusu üzerinde yoğun tartışmalar var. Anayasaya ekonomik istikrarın zorunlu kıldığı bazı maddelerin konulmasında sağlam gerekçeler var. Siz para arzının artış oranını sınırlayan maddelerden söz ettiniz. Devletin borçlanması ile ilgili bazı sınırlamaların konmasında da yarar var, Maastrich anlaşmasında olduğu gibi. Çünkü borçlandığınız zaman gelecek nesillere vergi yükünü aktarıyorsunuz. Devir yetkisini nereden alıyorsunuz?

bütün bu meseleler nereden kaynaklanıyor? bu meseleler bizim ülkemizin sahibi olmadığından kaynaklanıyor, devletimizin sahibi yok, atatürk gibi bir adam geliyor kısa süre sahiplik yapıyor; bunu böyle yapamazsınız, bütçeyi denk yapacaksınız diye aynen bir sahibin yapacağı fonksiyonları yapıyor

KAFAOĞLU — Halbuki gelecek nesillerin de istifade edeceği bazı yatırımlar için, onların da iştirakini sağlamak için, bazı istisnai yatırım masraflarını karşılığında borçlanılabilir. Sayın Necmettin Erbakan Odalar Birliği Başkanı iken, ben Gelirler Genel Müdürüydüm. O zaman niye bu kadar vergi almaya çalışıyorsunuz para matbaanız yok mu derdi. Ekonomiden, maliyeden hiç anlamadığı buradan anlaşılıyor.

AYSAN — Bir defa sahiplik müessesesini Anayasa da müesseseleştirmek lâzım, Hatta 1924 Anayasası sahiplik bakımından bugünküne nazaran daha iyi idi. O yıllarda Türkiye Büyük Millet Meclisi ülkenin kaderinin tam sahibi idi. Biz bugün bu fonksiyonu ortada bırakmışız. Ben ümit ediyorum ki; Parlemento açıldığında, bütçe gündeme geldiğinde bu sorular sorulur. Sayın Kafaoğlu söyledi kaynak nerede diye, kaynak üretimimizdir. Bu üretimden ne kadar harcama yapılabilir? Üretim ne kadar arttı ise o kadar harcama yapılabilir. Bundan fazla harcama yaparsan hemen ne olur, enflasyon yükselir. Bütün dertlerimizin iç ve dış dengesizliklerin temel nedeni üretimden fazla harcama yapmak istememizdir. Bir sahip diyecek ki, efendi sen 7.5 katrilyon'luk bütçe yapamazsın, bunu % 33 açık ile Meclise getiremezsin, bütçede denklik sağlamak için kamu tüketim ve yatırım harcamalarından köklü kısıntılar yapacaksın. Ben bir örnek vereyim size, Atatürk hava limanı yatırımı duruyor. Bir çivi bile çakmamışlar oraya. Utanıyorum oralarda gezinirken. Şimdi bunun gibi üç tanesini daha yapsalardı, devlet için bundan daha iyi bir kaynak olurmuydu? Yatırım harcamalarında bir öncelik sıralaması yapacaksın. Bu

yatırım kendisine yapılan harcamaları kısa sürede geri öder. Bunların hepsi için sahibi olmadığından kaynaklanıyor. Kayıt dışı ekonomi vergi vermiyor. Geçenlerde bir yerde yazıyordu. Türkiye'nin fert başına milli geliri 2160 dolarmış ama bu aslında satın alma gücü paritesine göre 5000 dolara tekabül ediyormuş. Bu demek değildir ki Türkiye'nin geliri yüksektir. Bu rakamlara bakıp kendimizi kandırmayalım. Ben yıllardır diyorum ki Türk insanı yıllardır yüzde 50 enflasyon vergisi ödemektedir. Bir de bunun üzerine görünen vergiyi koyduğumuzda bu millet daha ne ödesin. Onun için Türkiye'de kaynak yaratmak için ek vergi potansiyeli yoktur. Şuraya koyarsın, öteki taraftan kaçırır vatandaş, nerede imkan bulursa oradan kaçırır. Onun için burada bütçe dengliği kurmaktan başka enflasyonu durdurmanın, dengesini sağlamanın yolu yoktur.

KAFAOĞLU — Bütçenin sorumlusu yok. Eskiden Maliye Bakanı, Denge Bakanı sorumluydu bunlardan.

AYSAN — Şimdi 7.5 katrilyonluk 1997 bütçesinde açık % 33 deniyor ya ben size söyleyeyim bu aslında % 60 açıktır. Ben son on senenin bütçe uygulamalarını yeni inceledim. Bütçede yer alan rakamların ciddiyeti kaybolmuştur. Başlangıç ödenekleri ile yıl sonu ödeneklerinin karşılaştırılması bize bunu gösterir. Kimse on yıldır bu işe böyle devam edemezsiniz demiyor. Şimdi gelirim bunun sorumlusuna, eskiden Maliye Bakanımız sorumluydu. Rahmetli Turgut Özal almış yatırım bütçesini Devlet Planlamaya vermiş. Maliye Bakanlığının hiçbir görüşü yok. Biz bu-

nun ikisini bir araya koymak lâzımdır diye çok söyledik çok çalıştık olmadı. Devlette yetkiler darmadağın. Devlet geliri belediyece, özel idareye, fonlara şuraya buraya dağıtıldı. Artık şimdi hiç sorumlu kalmadı. Hazine Müsteşarlığı, Başbakanlıkta, Devlet Planlama Teşkilatı Başbakanlıkta, Maliye Bakanlığı adeta Gelirler Genel Müdürlüğü oldu. Bu aksaklıkları zaten biliyoruz. Kaynak yaratabilmek için, yaptığımız harcamadan tasarruf edip, yatırıma tahsis edebiliyormuyuz kaynak oradadır. Şimdi Devletimiz 7.5 katrilyonluk bütçe tahmini yaparken, Sayın Cumhurbaşkanı mektup yazıyor, bana para verin yarım kalmış yatırımları harekete geçireceğim diyor. Nerede para, Merkez Bankası'ndan basılıp gelecek.

SAĞLAM — Kamu kesimi açık veriyorsa, siyasi otoritenin elindeki kaynak yaratıcı alternatifler nelerdir? Birincisi hükümet vergi gelirlerini arttırabilir, ikincisi harcamalarını kısıtlayabilir. Üçüncüsü ise para basabilir. Dördüncüsü içerden ve dışardan borçlanabilir. Oturumun başında ifade ettiğim gibi iç ve dış borçlanma artık tavana vurmuş, kırmızı bakiye veriyor. Hele dış borçlarda ödediğimiz borç servisi önemli miktarda kaynağın yurt dışına transfer edilmesine yol açmaya başlamış. Para basmayı ise çıkardığı yasa ile kendisi sınırlandırmış.

AYSAN — Sınırlanmamış, ebedileştirmiş. Ben madde çıktığı zaman söyledim ebedileştirmiş, adeta taşlaşmış.

KAFAOĞLU — Çünkü aslında avans diye bir şey yoktur. Bakiyesi sıfır olmalıdır.

SAĞLAM — Eskiden bütçe ödenekleri toplamının % 15'i idi. Şimdi diyor ki bir evvelki yıl bütçe ödenekleri ile, ertesi yıl bütçe ödenekleri arasında ki farkın % 10'u.

AYSAN — Başlangıçta yoktu öyle bir oran, yasaktı. Hazine vergi tahsilatı geciktiği zaman avansı alır, vergi gelince öderdi. İlk defa bunu % 3 olarak tesbit ettiler. Sonra % 5'e, sonra % 10'a, sonra da % 15'e çıkardılar. Aslında yasaklanması lâzım gelen bir şey bu.

SAĞLAM — Bazı devletlerde avansı mutlak rakamlarla sınırlayan hükümler var. O da çok küçük bir tutar. Örneğin Fransa'da böyle idi. Federal Almanya'nın 1948 yılında gerçekleştirdiği para reformunda çok kesin hükümler var. O dönem ekonomi bakanı olan L. ERHARD bir nutkunda, hiçbir gerçekle ilgili ne istihdam geliştirmek, ne işsizliği önlemek, ne de yatırım yapmak gerekçesiyle para basımına izin vermem demişti. Çünkü bu ülke hiperenflasyondan çok çekmiştir.

kamu kesimi açık veriyorsa, siyasi otoritenin elindeki kaynak yaratıcı alternatifler nelerdir? hükümet vergi gelirlerini arttırabilir, harcamalarını kısıtlayabilir, para, basabilir, içerden ve dışarıdan borçlanabilir; iç ve dış borçlanma tavana vurmuş, kırmızı bakiye veriyor

KAFAOĞLU — Bugün Türkiye'de az vergi alınmamaktadır. Şu faiz ödemeleri olmasa gelirimiz giderimizi karşılar.

AYSAN — Bakın ben muhasebe hocasıyım. 1995 yılı bütçesinde her şey ödeneklere oranlanmıştır. Gelir toplamına oranla ödenek toplamı % 50 fazladır. Bugün faiz ve personel ödemeleri için aslında bütçenin üstünde para ödüyor devlet, para basarak ödüyor. Size verilen bütün oranlar ödenekler üzerindedir. % 50'si fiktiftir. Bütçenin gerçekçi hiç bir tarafı kalmamıştır. Bizde iktisatçıların söyleyeceği fazla bir şey kalmamıştır. Bizde problem siyasidir. Bu konuyu tartışmak istiyorsanız ayrı bir toplantı düzenlememiz gerekir. Bizde siyasetçiler filan barajı ben yaptım, filan yatırımı ben yaptım, GAP'ı kaptırmam diye birbirleri ile yarış ediyorlar. Milletün alınteri paralarla yapılan işleri söylemeye ben utanırım. Millettin parası ile yapılan şeyler bir şahsa mâl edilmiş mi? Ama Türkiye'de böyle şeyler oluyor.

KAFAOĞLU — Ben Sayın Cumhurbaşkanı'nın kendisine söyledim. Bir daha Anayasa yazılırsa, mühendisler şantiye tesisleri dışında istihdam edilemez diye hüküm koymak gerekir dedim.

SAĞLAM — Şimdi Sayın Alpay'a söz veriyorum.

ALPAY — Milli gelir hesaplarının ciddiyeti konusunda, Sayın Aysan güvenilir istatistiklerdedi. Benim bu konuda kuşkuvarım var. Ama arzu ederim ki burada bu konunun kompetanı olan kişilerle Milli Gelir İstatistiklerinin güvenilirliği konusunda ayrı bir açık otur-

rum yapalım. Satın alma gücü paritesi değil ama resmi makamların ciddi oranlarda düşük hesaplandığı konusunda benim bir kanaatim var. Konumuzla ilgili çok ilginç saptamaları Sayın Kafaoğlu ve Sayın Aysan söylediler. Bir kere başından beri, çok uzun geçmişe baktığımız zaman Türkiye'de finansman hiçbir zaman ciddiyet bulamadı. Gerek kamu finansmanının gelir tarafından, gerek harcamalar açısından yeterli ciddiyeti sağlayamadık dedi Sayın Kafaoğlu. Sayın Aysan ise bunun sebebini çok net bir şekilde ortaya koydu. Bende aynı kanaatleri paylaşıyorum. Türk ekonomisi bugün her şeye rağmen belirli bir büyüklüğe erişmiş, dinamik kazanmış durumda, ben Türkiye'nin karşısında ki en büyük engeli ANKARA olarak görüyorum. 2000'li yıllara kadar Türkiye bu problemi çözer diye bir ümit var içimde. Bu problemi çözebilirsek gelecek yüzyılda gerçekten çok iyi şeyler yapabiliriz. Türkiye'de finansmanın hiçbir zaman ciddiyet bulmadığı saptamasının doğruluğunu belirttikten sonra benim söyleyeceklerim biraz detaya girecek. Türkiye'de en büyük vergi kaynağı şüphesiz enflasyondur. Onun doğurduğu başka mahzurlarda var. Ekonominin potansiyelinin yeterince kullanılamaması, gelir dağılımının bozulması, Devlete karşı vatandaşlarımızın güveninin kalmaması gibi. Bunlar aslında belki de yerine konulamayacak çok daha büyük kayıplardır. Türkiye'de Devletin temel fonksiyonları; işte mali fonksiyon, eğitim fonksiyonu gibi konuları ele aldığımız zaman geleceğe yönelik politikaların bulunmadığını görürsünüz. Oysa danışmanlığını yaptığım küçük bir şirket bile vizyonu-

muz, amacımız, politikalarımız diye bir kitap bastırıp bütün çalışanlarına dağıtıyor. Benim politikam budur, buna göre ben sizi idare ediyorum diyor. Bu böyleyken bizim Devlette uzun dönemde değişmeyen tutarlı ekonomik, mali, kültürel politikalar yoktur. Bizim Milli Eğitim Bakanlığı'na gidin sorun, Türkiye'nin değişmeyen temel eğitim politikaları nelerdir diye.

KAFAOĞLU — Bunların hepsi vardı. Yok edildiği için hiçbirisi kalmadı.

ALPAY — 1980 yılından bu yana yok edildi.



YURDAĞUL ALPAY

KAFAOĞLU — Cumhuriyeti kurulanlar Maliye'nin temel ilkesi denk bütçedir demişlerdi. Bundan büyük ilke olur mu?

ALPAY — Ama bakın 1980 yılından bu yana bunlar kalmadı. Vergiler konusunda birkaç tane yazı yazmışım.

KAFAOĞLU — 1980 yılından değil, 1984 yılından sonra işler bozuldu. 1980-83 devresinde Devlet çok ciddidir ve iddia ediyorum ki 1983 yılı bütçesi açıklıyorsa kapatılmıştır.

AYSAN — Biz neredeyse bütçe dengesine ulaşmıştık.

KAFAOĞLU — Evet ulaşmıştık.

AYSAN — Bazen söylüyorlar denk bütçe imkansızdır diye, olur mu böyle şey. Bu kadar yanlış bir söz olamaz.

SAĞLAM — Ben çeşitli yerlerde yaptığım konuşmalarda ekonomik istikrar programı ile ilgili model arayışlarının anlamsız olduğunu söylüyorum. Yok İsrail modeli, yok Meksika modeli, yok Arjantin modelinin çok başarılı olduğunu, onun örnek alınmasını ileri sürenler var. Bir iktisatçı gözlüğü ile bakıldığında 1980-1983 dönemi kadar başarılı çok az istikrar programı vardır. Gerçekten bu dönemde alınan köklü önlemlerle enflasyon süratle düşürülmüş, kamu maliyesinde denge sağlanmış, dış ticaret açığı kontrol altına alınmıştır. İşin ilginç tarafı kısıtlayıcı bu önlemlerden sonra ekonomide durgunluk kaçınılmaz bir zorunluluk olmasına rağmen 1981, 1982, 1983 yıllarında milli gelir hızlı artışlar göstermiştir. Yönetimde askerlerin bulunması alınan önlemlerin değerini küçültmez. Bu başarı ve disiplini demokratik rejim içinde de sağlamamız gerekir.

ALPAY — Bu disiplinin bozulması bugünkü manzarayı karşımıza çıkarmıştır. Sayın Aysan söyledi; vergi tartışmaları gülünçtür. Ben buna katılamıyorum. Vergi yükü bildiğim kadarıyla, para fiskaliteyi çıkarırsak GSMH'nin % 14'ü düzeyinde. Bu düşük bir orandır.

Türkiye'de yeterince vergi toplanabildiğini sanmıyorum. Türk vergi sisteminin bugünkü yapısıyla ekonomiyi bozacak birçok etkileri var. Hem mikro ekonomiyi, hem makro ekonomiyi yanlış yönlere sevk ediyor. Türk vergi sisteminin esastan düzenlenmesi gerekiyor.

AYSAN — Bir defa Türkiye'de para-fiskal gelirleri diğer vergilerden ayırmamak gerekir. Onları da hesaba aldığımızda vergi yükü % 18 olur. Şimdi bunu % 18 olarak aldığınız zaman, fert başına milli geliri 2.500 dolar seviyelerinde olan ülkelere bakın hangisinde % 18 var. Bizde ki saygıdeğer bir orandır. Ben demiyorum ki bir miktar vergi potansiyeli yok. Enflasyon vergisi ortada dururken, onu daha arttırmanın anlamı yoktur. Yüksek enflasyon içinde yaşayan bir halktan % 18'in üzerinde vergi almanın imkanı yoktur. Fert başına geliri 3.000 dolar olan İsveç'in vergi yüküne bakmayın. Türkiye'de verginin dağılımı problemi vardır. % 1-2 oranında potansiyel vardır. Bazı vergiler toplarsınız ama, topladığınızdan fazlasını harcarsınız.

SAĞLAM — Ama bu rakam hiçbir zaman Danimarka düzeyine gelemez diyorsunuz.

AYSAN — Fert başına gelir 30.000 dolara çıkarsa o zaman gelir.

ALPAY — Müsaade ederseniz bana çok garip gelen iki şeyden bahsedeceğim. Nominal faizin ve enflasyonun ilişkisi de sanıyorum hâlâ bizim Maliye-miz tarafından kavranmış değil. Bilindiği üzere dış borçların TL olarak büyüklüğü iç borçlardan çok daha büyük. Buna mukabil bütçede dış borç faiz ödemelerinin çok daha düşük olduğu görülür. Bunun nedeni nedir? Acaba dış

borç faizi olarak reel faizi mi esas alıyorlar?

SAĞLAM — Bu konuda Sayın Rüşdü Saracaoğlu'nun bir ifadesi gazetelerde yayımlandı. Saracaoğlu dış borçların kur farklarının bütçe de gider olarak yer almadığını ifade ediyordu. Bu kalemin de gider olarak yazılması halinde bütçe açığının çok daha fazla olacağını ileri sürüyordu.

ALPAY — Şimdi ikinci garip bir uygulamadan söz edeceğim. Geçenlerde Maliye Bakanlığı vergi tahsilatı ile ilgili bir tebliğ yayınladı. Vergi mükellefi, vergi borcunu vaktinden önce öderse aylık olarak % 4 indirimden yararlanır. Oysa aynı Devlet kaynak bulabilmek için yıllık bazda, kümülatif olarak % 125 faizle borçlanıyor. Bu da garip bir uygulama.

SAĞLAM — İsterseniz oturumun ikinci bölümünde kısa kısa görüşlerinizi alayım. Vergi sistemimizin yüksek enflasyon ortamında nasıl bozulduğu, kamu gelirlerini artırmak için neler yapılması gerektiği üzerinde duralım.

enflasyon içinde yaşayan bir halktan belirli bir oranın üzerinde vergi almanın imkanı yoktur; bütün vergi sistemleri sıfır enflasyon bazında düşünülmüştür, bir ülkede yüksek enflasyon varken hiçbir vergi kendisinden beklenen görevi yerine getiremez

KAFAOĞLU — Efendim bütün vergi sistemleri hep sıfır enflasyon bazında düşünülmüştür. Bir ülkede % 90 enflasyon varken hiçbir vergi kendisinden beklenen görevi yerine getiremez. Türkiye'nin vergi sisteminin düzeltilmesi için önce enflasyondan kurtulunması lâzım. Türkiye'de vergi reformu yapılmalıdır diye hergün yazıyor köşe yazarları. Türkiye'nin vergi reformuna ihtiyacı yoktur. Türkiye'nin vergi sistemi modern düzeydedir. Bizim vergi sistemi İtalyan vergi sisteminden, Fransız vergi sisteminden daha ileridir. Çünkü çok mükemmel bir gelir vergimiz, mükemmele yakın katma değer vergimiz vardır. Bu iki vergi Türkiye bütçesinin herşeyidir. Bizler genç Maliye müfettişleri iken, bize vasıtasız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının giderek artması gerektiği öğretildi. Oysa şimdi tam tersi oluyor. Vasıtalı vergilerin payı, direkt vergiye oranla giderek artıyor.

SAĞLAM — Gerçekten gelir vergisinin konsolide bütçe gelirleri içindeki payı 1992'de % 33.7 iken bu oran 1995'de % 23.5'e düşmüştür. Buna muhtemelen dolaylı vergilerin payı giderek büyüyor.

KAFAOĞLU — Sistem iyi ama sisteme sokulmuş çomaklar var. Örneğin, bugün ülkemizde en az vergi haddi % 25, en çok % 50. Oysa okuduğumuz kitaplardan biliyoruz sulh dönemlerinde bu oran 1/10 olmalıdır. Azami tarif % 50 ise, asgari tarife % 5 olması lazımdır, bu kadar basit. Ondan sonra vatandaş vergi vermiyor diyorlar, olur mu daha ne verecek? Bugün ben büromu

kapatum Vergi vermekten illallah dedim. Bütün gelirlerimi doğru olarak yazdığım için vergi vermekten başımı kaldıramadım.

SAĞLAM — Geçenlerde Veysi Seviğ bey bir toplantıda, İstanbul'da vergi mükellefi sayısında önemli düşüşler olduğunu söyledi. Bu çok endişe verici bir gelişme.

KAFAOĞLU — Çünkü siz faziletlilerle faziletsizleri mücadele ettirseniz ve durmadan faziletsizler kazanırsa, dürüstler tasfiye olur. İktisaden rekabet edemez ya batacaktır, ya işi bırakacaktır veya vergi kaçıracaktır.

SAĞLAM — Sigorta kapsamı dışında işçi istihdam etmeye yönelecektir.

KAFAOĞLU — Vergi reformu komisyonunun üyesi olarak ben Türkiye'de ilk defa vergi yükü araştırmasını yapan kişiyim. Hatta tam vergi yükü araştırmasını tamamlarken Gelirler Genel Müdürlüğüne atanmıştım. Benim araştırmam Gelirler Genel Müdürlüğü neşriyatı olarak tarihe geçti. Orada müşahade ettik ki, bütün Dünya ülkeleriyle vergi yükü mukayesesi yaparken para fiskaliteyle fiskalitenin arasındaki çizgiyi çok iyi bilmek lâzım. Ayrıca ülkenin mevzuatını da bilmek lâzım. Amerika Birleşik Devletleri'nde para fiskalite yoktur. Çalışma vergisi demiş, işi bitirmiştir. Türkiye Devleti rasyonel olmadığı için, Gelirler Genel Müdürlüğünden büyük Sosyal Sigortalar Kurumu var, para tahsil ediyor.

SAĞLAM Kaynak paketi için de diyor ki, kamu gelirlerini belediyelere tahsil ettirmeli, inanılmaz bir şey.

AYSAN — Emlak vergisi tahsilatını onlar yapıyor. Ne yaptıkları oradan belli.

SAĞLAM — Yalnız o değil; belediye memurları, gelir vergisi ve mükelleflerin hesaplarını inceleyecek. Bu yetkiyi veriyor, bu işi kolay zannediyorlar.

KAFAOĞLU — Özal zamanında vergi sistemimize sokulan bazı hükümlerle işler karma karışık hale getirilmiştir. Örneğin, Anayasamızda bütün gelirler eşit şekilde vergilendirilir diye bir ilke vardır. Bir Tansu hanım çıkıyor, asgari ücretten vergi alınmasın diyor. Kaç para asgari ücret, diyelim 15 milyon lira, ama 5 milyon lira kira geliri olan dul bir kadından vergi alıyorsun. Boyle bir vergi eşitliği düşünülebilir mi? Vergide indirim yapacaksın, herkese eşit derecede yapacaksın. Cumhuriyetin esaslarından biridir eşitlik, o olmadan Cumhuriyet olmaz. Teşvikler diye birşey çıkartıyorsun, oranları yükseltiyorsun; sonra Teşvik Dairesi Başkanı istediğini siliyor. Ona da teşvik verdim, buna da teşvik verdim dediğiniz zaman vergi kalmıyor elinizde. Bütün teşvik sistemi kaldırılmıştır, vergi nispetleri de onda birine indirilmiştir deyin daha kârlı çıkarsınız. % 25 işçinin gelirinden, memurun gelirinden vergi alacağını % 5'den başlat şunu. Vergi oranlarında değişiklik yapmak, vergi reformu değildir. Reform deyince başka sisteme geçmek anlaşılmalıdır. Bizim vergimizin temeli gönüllü beyan, gönüllü ödemedir. Dünyada Anayasayı en iyi vergi avukatları belirlerler onlar yürütürler. Amerika Birleşik Devletleri'nde vergide her adım attığında Anayasaya

çarparsın. Çünkü Anayasa bölüştürmüş herkesin vergi yükünü ve vatandaş da kabul etmiş bunu.

SAĞLAM — Vergi veren bir vatandaş olarak her Amerika'lı hesap sor-ma yetkisini kazanıyor.

KAFAOĞLU — Amerika'da işle-rin bir sahibi var. ABD Başkanı Meclis-te çoğunluğu kaybettiği zaman, Anaya-sa tedbirini almış "Ways and Means Commtıy" de her zaman çoğunluk Cumhurbakanı'na aittir. "Ways and Means Commtıy" vergileri, kredi kanunlarını koyan ve ödenekleri veren komitedir. Orada Başkanın çoğunluğu vardır.



PROF. DR. MUSTAFA AYSAN

AYSAN — Oradan çıkan bütçe ay-nen kabul edilir.

KAFAOĞLU — "Ways and Means Commtıy" 25 kişidir. İlla da 15 kişisi Başkanın partisinden olacaktır. Bu bir Temsilciler Meclisi komisyonudur. Tür-

kiye'de en büyük eksiklik mali hüküm-ler tespit edilirken "Helings" yapılma-masıdır. Yani herkesin dinlenmemesi, fikirlerine başvurulmamasıdır. Bizde daha önce bu vardı, sonradan kaldırdı-lar. Amerika Birleşik Devletleri'nde yasama yetkisi parlamentoya, kongreye aittir. Onun için Hükümetin kanun tek-lif etme hakkı yoktur. Kanun teklif et-me fonksiyonu yasamanın bir parçası-dır. Yönetim yalnızca Başkanın yetki-sindedir. Başkanla birlikte 1260 kişi birden seçilir. Mesela Kennedy kaza-nırsa Gelirler Genel Müdürü kim ola-cak bütün Amerika onu bilir.

SAĞLAM — Halkın önünde kim-lerle çalışacağımı deklare ediyor ve se-çime öyle gidiyor.

KAFAOĞLU — Kennedy öyle ka-zanarak gelir ki Meclislerde müşkülâtı-da olmaz. Halk birinci derecede seçim yapılıyor zannediyor. Halbuki orada se-çim yapılmıyor, 5400 delege seçiliyor. Bizim eski seçim sistemimiz vardı ya, ona benziyor.

vergide indirim yapacaksan, herkese eşit derecede yapacaksın; cumhuriyetin esaslarından biridir eşitlik, o olmadan cumhuriyet olmaz, vergi oranlarında değişiklik yapmak, vergi reformu değildir

SAĞLAM — Bu seçilen kişiler içinde kimler var? Sayın Kafaoglu.

KAFAOĞLU — Hakimler, seçimle gelen mali savcılar, valiler, eyalet meclisleri, city meclisleri gibi.

SAĞLAM — "Federal Reserve Board" üyelerini kim seçiyor?

KAFAOĞLU — Orada Cumhurbaşkanı'nın yedi tane akıllı adamı vardır. (Seven Vice Men) onlar "Federal Reserve Board"ın tepesinde otururlar. Bunlar Başkanın danışma kuruludur. Orada "Federal Reserve Board"ın hesaplarında birşeyler gördükleri anda müdahale ederler. Attıkları her adım öncesinde çok derin inceleme ve analizler vardır.

SAĞLAM — Sayın Aysan buyurun sizin görüşlerinizi alalım.

AYSAN Bütün ülkelerde millî gelir hesaplarında çeşitli aksaklıklar görülür. Özellikle kayıt dışı kalan kesimin büyüklüğü millî gelir hesaplarında sapsulara yol açar. Ancak Devlet İstatistik Enstitüsü uzun yıllar bu konu üzerinde durarak millî geliri doğruya yakın olarak hesaplamaktadır.

ALPAY — Örneğin, Devlet İstatistik Enstitüsü Maliye Bakanlığının incelemelerde bulunduğu matrah farklarını esas alarak gelir tahminlerinde bulunmaktadır. Bence bu yöntem büyük hata paylarını içermektedir. İsterseniz Dergi bu konuyu başka bir açık oturumda tartışsın.

AYSAN — Ben Türkiye'de vergi tahsilatının az sayıda mükelleflerden yapıldığına inanıyorum. Vergi adaletsizliği çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Büyük bir kesim vergiden kaçmanın yollarını bulmuştur.

KAFAOĞLU — Türk halkı gerçek-

ten vergi ödemeyi görev bilen bir halktır. Ben vergi dairelerinin önünde, yağmur altında şemsiye ile vergimi ödeyeyim diye bekleyen vergi mükelleflerini gördüm. Baktım ki bir vezne çalışıyor. Ben o zamanlar Gelirler Genel Müdüriydim. Ertesi gün oraya yedi tane vezne açtırdım.

AYSAN — Bizim halkımız vergi ödemeye isteklidir. Yeter ki sistemde adaletsizlik olmasın.

KAFAOĞLU — Millettin karakterlerini belli eden en önemli şey dilleridir. Dünyanın hiçbir lisanında vergi vermek diye bir kelime yoktur. Bu yalnız Türkçede vardır. Diğer bütün ülkelerde vergi almaktan söz ederler. Çünkü vergi verilmez, alınır.

AYSAN — Amerika Birleşik Devletleri'nde bütün vergileri kaldıracak, harcama üzerinden alınan tek vergiden söz edilmektedir.

KAFAOĞLU — Sosyal adalet kaygılarından vazgeçersen bu mümkündür. Çünkü gelir vergisinin en büyük vasfı, gelir dağılım eğrisini düzeltici rol oynamasıdır.

AYSAN — Şimdi biz Vergi Reform Komisyonunu kaldırdık. Bence sürekli çalışması lâzım gelen bir vergi danışma komitesi idi. Maliye Bakanlığı öyle serbestçe, istediği gibi vergi koymaya teşebbüs edememelidir. Buraya danışılmalıdır. Amerika'da vergi sisteminin yöneltilen en önemli eleştiri vergi daireleri harcamalarının 200 milyar doları bulmuş olmasıdır.

SAĞLAM — Orada bütün idarenin üzerinde performans denetimi var.

AYSAN — Evet. Biliyorsunuz

ABD de fert başına gelir 35 bin dolar. Verginin en üst limiti % 55'dir. Bizde de % 55, olur mu böyle şey. Mükellef aç kalmamak için vergi kaçırılmaktadır. Vergi ödemesi lâzım gelen adam ödemiyor. Ödememesi lâzım gelen adam da olağanüstü ödüyor, mesele burada. Onun için tekrar ediyorum. Siyasi sistemi düzelttiğiniz zaman, bunların hepsi düzelecektir. Siyasi yapıda memlekette bir sahip bulmak gerekiyor. Şimdi KDV modern bir vergimizdir bizim. Avrupa'da ki ülkeler içinde en son yapıldığı için çok iyidir. Ama ne yaptılar biliyor musunuz? Bütün Avrupa'da iki oran var, Türkiye'de ise dört tane oran var. İnsaf % 1'den başlıyor, % 23'e çıkıyor. Bir milyon liralık mal alacaksınız 230 bin lirasının, dörtte birini vergi olarak ödeyeceksiniz, hangi vatandaş öder. Mesela benim bir teklifim var. Teklif haline getirip Devlet yetkililerine de söyledim. İki orana indir bizim KDV'yi, % 5 ve % 10. Avrupa'da olduğu gibi. Verginin yaygınlaştırılması için önlemlerini almaya devam et. KDV hasılatı iki katına çıkmazsa bana ne dersiniz deyin.

KAFAOĞLU — İki katından fazlası da çıkar.

AYSAN — Bütün Amerika'da bu oran % 3 ile % 7 arasındadır. Yaygın satış vergisi bu KDV'nin bir aşamasıdır. Bizim vergi sistemimizin başka bir sorunu vergi yargısıdır. Vergi yargı sisteminde köklü değişikliklere gitmek gerekir. Türkiye'de mükellef sayısının 2 milyondan 10 milyona çıkarmak lâzım. Bu da o kadar zor bir şey değil.

KAFAOĞLU — Amerika'da denc-

tim, vergi beyannamesini alırken yapılıyor. Amerika'da 1953 yılında 65 milyon beyannamenin 55 milyonunu vergi dairelerine teslim anında denetlemesi yapıyor. Geriye kala kala 10 milyon mükellef kalıyor, onu da izliyor.



ADNAN BAŞER KAFAOĞLU

türk halkı gerçekten vergi ödemeyi görev bilen bir halktır, bizde uygulanan KDV iki orana indirildiği takdirde, KDV hasılatı iki katına çıkar

AYSAN — Ben son sözümlü söyleyeyim. Türkiye'de bu gibi şartlar altında vergi hasılatını artırarak enflasyonu indirmenin çaresi yoktur. Çünkü poli-

kacı sen vergi hasılatını arttıracaya kadar onu harcıyor. KDV'nin çıktığı senenin ortesinde bizde çok büyük vergi artışı olmuştur, o sene bile bütçemiz açıktır. Demek ki enflasyonu durdurmanın çaresi vergi oranlarını arttırmak değildir.

ALPAY — Efendim harcama disiplininin sağlanması gerektiğini defalarca dile getirdik. Buna katılmamak mümkün değil. Vergi reformu konusunda Sayın Kafaoglu ile ayrı görüşlerimiz var. Vergi sistemimizin temelde sağlıklı olduğu doğru. Ancak A'dan Z'ye hepsini yeniden tartışıp, yerli yerine oturtmamız lâzım. O zaman Türkiye'de mükellefler isteyerek vergilerini ödeyebilir duruma gelirler. Devlet Planlama Teşkilatının özel ihtisas komisyonu raporunda ülkemizde çok önemli bir kayıt dışı ekonominin varlığından söz ediliyor. Bu kesim vergi kapsamı dışındadır. Türk vergi sisteminin tümünü yeni-

den gözden geçirmek gerekir diye düşünüyorum. Ben kurumlar vergisinin kaldırılmasının daha yararlı olacağını ileri sürmek isterim. Sanayisini geliştirmeye muhtaç bir ülkede kurumlardan vergi alınmamasını savunuyorum. Çünkü Türkiye'de vergi sistemi üreticiyi cezalandıran bir karakterdedir.

KAFAOĞLU — Türkiye'de bir kesimi vergi dışı bıraktığınız zaman, bütün gelirler oraya doğru akar. Bence kurum kazancı en kolay kazançtır. Emek kazancı, teşebbüs kazancı ve sermaye kazancı diye üç çeşit kazanç vardır. Emek kazancı en çok himaye edilen kazançtır. Teşebbüs kazancı ikince derecede himaye edilen gelirdir. Sermaye kazançları hiç himaye edilmeyen kazanç şeklidir. Ancak kurumlar vergisi çok yüksektir, % 50 oranı yüksek, doğru onu konuşuruz.

ALPAY — Gelir olarak şahısların, gerçek kişilerin eline geçince bence vergilendirmek lâzım. O da müterakkiyet esaslarına göre olmalıdır.



PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

KAFAOĞLU — Biz nasıl ki aya gitmek için teknoloji üretmeye kalkmıyorsak, vergi içinde yeni teknoloji üretmeye kalkmıyacağız. Dünya ülkeleri teknoloji bakımından üçe ayrılırlar: Bir, hiçbir teknolojiyi kullanmayı bilmeyen memleketler, ilkel kâbilceler falan. İki, her türlü teknolojiyi kullanabilen memleketler, bizim gibi ülkeler. Üç, teknoloji yaratan memleketler. Rahmetli Ozal, beraber çalıştığımız yıllarda, vergi konusunda hergün yeni bir icatla gelirdi. Maliye ilk bakışta kolay görünür. Sağlam bir teorik ve uygulama-

maya dayanan bilgi temelli gerektirir. Aksi takdirde konuyu bilmeden yapılan değişiklikler ÷lkeye çok zarar verir.

SAğLAM — Efendim toplantımı-

za katıldığınız için hepimize çok teşekkür ediyorum.

Derginin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 26 Eylül 1996 tarihinde yapılmıştır.

ULUSLARARASI BANKACILIKTA TÜRKİYE'NİN GURURU
ZİRAAT 132 YAŞINDA

1963
132. yıl
1995


TC ZİRAAT BANKASI
BAKARININ ADI

Aksigorta bir zirveye daha çıktı!

Sigortacılık sektöründe, büyüklüğü, güvenilirliği ve dürüstlüğü ile zirvede olan Aksigorta, Türk sporuna verdiği destekle bir zirveye daha çıktı. Afrika kıtasının en yüksek dağı **Kilimanjaro**'ya tırmanan ilk Türk dağcı **Alper Sesli**, tırmanışının her adımında Aksigorta güvencesini yanında hissetti. Zirveye, Aksigorta'nın gücü ve desteğiyle ulaştı.

Aksigorta, sponsorluğu ile gerçekleşen ve Türk spor tarihine geçen bu başarıyla **hürne duyuyor, mutluluk duyuyor.**



Kilimanjaro: Yükseklik 5895 m.

AKSIGORTA

Çeviri

COŞKUN CAN AKTAN

Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi

Politik Konjonktür Dalgalanmaları*

GİRİŞ

Politik konjonktür dalgalanmaları, iktidardaki politikacıların seçimleri yeniden kazanabilmek için seçim öncesinde istihdamı arttırmaları, seçimden sonra ise enflasyonla mücadele etmeleri şeklinde ekonomiyi yönlendirme hareketidir.

Bazı iktisatçılar, politik konjonktör dalgalanmalarını olduğunu ileri sürmüşlerdir. İktidardaki politikacılar tekrar seçilmelerini sağlayacak iktisat politikalarını uygulamaya çalışırlar ve sonuçta ekonomi her dört-beş yılda bir politik konjonktürel dalgalanmalarla karşılaşır. Politikacılar yeniden seçim ihtimallerini arttırmak için, seçim gününe dek vergileri azaltma, kamu harcamalarını ve para arzını artırma gibi genişletici politikalar uygularlar.

Bu tür genişletici politikalar kısa dönemde politik açıdan bazı önemli sonuçlar doğurur. Örneğin artan gerçek gelire (hasılaya) göre işsizliğin azalması ve faizlerin düşmesi kısa süre sonunda elde edilen önemli politik sonuçlardır. Seçimden hemen sonra politikacılar yön değiştirirler. Seçim öncesi politikalarının bir sonucu olan yüksek enflasyon oranını sınırlamaya yönelik olarak vergileri arttırmaları, harcamaları kısarlar ve para arzını azaltırlar. Süresi yaklaşık olarak bir seçimden diğerine eşit olan bu politik hareketlerin sonucu, konjonktür dalgalanmalarıdır.

(*) Robert D. Tollison and Robert B. Ekelund, «Political Business Cycles», in: Economics, Boston: Little Braun Co. 1986, pp 733-736.

POLİTİK KONJONKTÖR DALGALANMALAR: TEORİ VE AMPİRİK SONUÇLAR

Politik konjontür dalgalanmalarının varlığı ile ilgili başlıca üç ana tez bulunmaktadır. İki, bu modelin; başkanlık seçimlerinde seçmenlerin sadece enflasyon ve işsizliğe önem verdiğini varsayması nedeniyle yetersiz olduğudur. Eleştirmenlerin doğru olarak test ettiği üzere; adayların kişilikleri ve dış ilişkiler gibi konular seçim sürecinde önem taşır. İkinci kriter zamanlama sorununu ortaya koyar. Monetaristlerin bir bölümü, para politikasındaki gecikmenin uzun ve önceden sezilemeyecek olduğunu tartışır. Para miktarının artmasındaki oran değişiminin etkisi hemen hissedilmeyebilir. Bu etki belki de iki yıllık bir dönemde hissedileceğinden, iktidarda bulunan politikacılar için dört yıllık seçim döngüsünde belli sınırlar içerisindeki politik desteklerin maksimizasyonunu sağlayacak bir ekonomik planı çizmek zor olabilir.

Tabii ki en önemli sorun seçmenlerin sistematik olarak şaşırtılıp şaşırtılmayacaklarıdır. Eğer bireyler gerçekte ileriye göremiyorlarsa, politik konjontür dalgalanmaları hipotezi olası hale gelebilir. Fakat rasyonel beklentiler tezi ışığı altında seçmenler seçim öncesi makroekonomik yönlendirmenin sonuçlarını önceden görebeklerinden böyle bir politik dalgalanma oluşturulamaz. Para miktarının artırılmasıyla kişiler, enflasyon hakkındaki beklentilerini yeniden gözden geçireceklerdir, böylece politikacıların umut etmiş oldukları politik kazanç azalacaktır.

Politik Konjontür Dalgalanmaları teorisi ile ilgili bazı ampirik çalışmalar ve testler yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bölümü kongre ve başkanlık seçimleri boyunca yapılan, işsizlik oranları ve diğer makroekonomik göstergelerin örneklerini içeren araştırmalardır. Ryon Amacher ve William Boyes. 1952 ve 1975 yılları arasındaki Amerika Başkanlık seçimlerini iktidardaki partinin kazanıp kaybetmesine göre gruplamıştır ve öncelikle seçimlere kadar ve seçim sonrası dönemde işsizlik oranının hareketlerini üç aylık sekiz dönemde gözlemişlerdir. Amacher ve Boyes seçim öncesinde iktidar olan parti kazandığında işsizliğin önemli ölçüde azaldığını görmüştür.

Diğer çalışmalar politika ve makroekonomi arasında bir bağ kurabilmeyi başaramamıştır. Son çalışmasında Bennett Mc. Callum, 1949 ve 1974 yılları arasında böyle bir örnek bulamamıştır. Mc. Callum'un tekniği, yılın üç aylık dönemleri ele alınarak işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak şeklindedir. Sonra olası konjontürel değişimi gösteren bir seçim değeri buna eklenir. (Örneğin, işsizlik ikinci başkanlık seçimlerine kadar ölçülüp alınan deneme süresince sürekli azalırken, seçimden sonra alınan sürede artmaktadır.) Mc. Callum altı değişik kalıpla çalışmış ancak hiçbirinin orijinal denklemini açıklayıcı bir değer bulamamıştır. Sonuç olarak, her bir süreçteki (üç ay) işsizlik oranı, bir önceki işsizlik oranıyla karşılaştırılırken seçime olan yakınlığı açıklanmaktadır.

Politik konjontür dalgalanmaları-

nın varlığına ilişkin çalışmalar inandırıcı olmaktan uzak değildir. Bu durumun iki yönünde de gerçekler vardır ve politika ile makroekonomi arasındaki bağı olasılığı iktisatçıların ilgisini çekmeye devam etmektedir.

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI İLE İLGİLİ OLARAK AVUSTURYA İKTİSAT OKULUNUN GÖRÜŞLERİ

1880'lerin sonunda ortaya çıkan Avusturya İktisat Okulu teorisyenlerinin (Menger, Böhm – Bawerk, Von Weiser) geliştirdikleri teori üzerinde çalışanlar günümüzde Neo – Avusturya okulu iktisatçıları olarak bilinirler. 1972 yılında Nobel Ekonomi Ödülünü kazanan F.A.Hayek bu modern Avusturyalılar arasında yer alır.

Hayek'in öncülüğünü takiben modern Avusturyalılar (Neo – Avusturya iktisat okulunun mensupları) politik konjonktür dalgalanmalar konusunda başlıca iki ana nokta üzerinde durmuşlardır. İlk olarak, politik konjonktür dalgalanmaların kaynağı makroekonomi değil, mikroekonomidir. Politikacılar işsizlik oranı gibi toplam ekonomik değerler yönlendirmezler. Daha çok küçük işletme ve endüstrileri etkileme arzusundadırlar. Bir örnek verirse; ülke çelik endüstrisine hükümetin para yardımı, çelik işçilerine de doğrudan yarar sağlayacaktır. Bu, hükümet tarafından yapılacak büyük bir harcama demektir. Eğer bu yasa, bir çok endüstri ya da ayrı ekonomik gruplar için gerçekleştirilirse, hükümet büyük para kayıpları ve ardından makroekonomik prop-

lemlere yol açan, ağır bedeller altına girecektir.

Avusturya İktisat Okulu'nun politik konjonktür dalgalanmaları ile ilgili teorileri, politik kaynaklı parasal hareketlerin, ekonomideki yatırım kararlarını büyük ölçüde yönlendirdiği ve sonuç olarak konjonktürel dalgalanmaya yol açtığını savunan bir fikirdir.

Neo – Avusturya İktisat Okulu'nun üzerinde durduğu ikinci nokta, ekonomideki sorunların ve yozlaşmaların politik kaynaklı para miktarının artırılması ve daralmasından kaynaklandığıdır. Gerçekte, Avusturya İktisat Okulu mensupları, para arzındaki politik kaynaklı artma ve daralmaların nominal faiz oranlarını değiştirmesi ile üretim planlarını bozduğu konusunu tartışmaktadırlar. Bu durum şöyle gelişmektedir: Para arzındaki beklenmedik bir politik motivasyonlu artış, düşük bir faiz oranını yaratmaktadır. Gerçek tasarruf ve yatırım güçlerini gösteren (gerçek) faiz oranı, şimdiki ve gelecekteki tüketim için üretimi koordine eden fiyattır. Düşük faiz oranı, ekonomide sermaye mallarına olan yatırımı yönlendirir. Gerçekte, düşük faiz oranları yatırımcıları yanlış yönlendirmekte, ekonomideki tüketici ve tasarruf sahiplerinin gerçek planlarına uygun olmayan davranışlarda bulunmalarına neden olmaktadır. Sermaye mallarındaki yatırım fazlası, yatırımcıların büyük kayıplara uğramasına ve daha sonra gelir ve istihdamda büyük ekonomik kayıplara yol açar. Bu duruma iktisadi durgunluk (resesyon) adı verilir. Sermaye ve tüketim malları üreticilerinin planları tekrar ko-

ordine edilinceye kadar bu iktisadi durgunluk son bulmayacaktır. Yatırım fazlasının neden olduğu aşırı sermaye donanımı değer kaybedip, beraberinde ekonomik kayıplar durduğunda bu dalgalanma durulacaktır.

Konjonktür dalgalanmaları ile ilgili Avusturya İktisat Okulu teorisinin esas problemi para arzındaki politik yönlendirmeden kaynaklanan nisbi fiyatlar ve ekonomik etkinlikte gözlenen çarpıklıktır. bu yönlendirmenin neden olduğu toplam ekonomik etkiler, nisbi fiyatları da etkileyerek enflasyona katkıda bulunma şeklinde gözlenir.

Bundan başka, Avusturya İktisat Okulu politik konjonktür dalgalanmaları teorisi tüm seçmenler değil, bir grup seçmenler üzerinde durur. Sorun, genel olarak oy kullananların (seçmenlerin) enflasyon oranına olumlu ya da olumsuz tepki vermemeleri değil, belli grupların devlet politikalarındaki spesifik değişikliklere nasıl karşılık verecekleridir.

Politik konjonktür dalgalanmalar-

la ilgili olarak tek bir teori yoktur. Burada özetlediğimiz hiçbir hipotez, neden ekonomik hareketlerin genel seviyesi içinde neçen sık sık dalgalanmalar olduğuna ilişkin yeterli bir açıklama getirmemektedir. İktisatçılar, en çok konjonktürel dalgalanmaya ilişkin geniş istatistiksel ve olaylara dayanan bilgiler geliştirmişlerdir. Bu gerçekleri açıklayıcı genel anlamda kabul edilebilir bir teori hala geliştirilmeye muhtaçtır.

REFERANSLAR

- AMACHER, Ryan C. and William J. Boyes. « Unemployment Rates and political Outcomes; An Incentive For Manufacturing a political Business Cycle, Public Choice, 38, 1982, pp. 197 – 205
- HAYEK, Friedrich A, Monetary Theory and the Trade Cycle, New York: Harcourt Brace, 1982
- Mc CALLUM, Bennett. T., «The Political Business Cycle: An Empirical Test.» Southern Economic Journal 44, January 1978. pp. 504 – 515.
- NORDHAUS, William, «The Political Business Cycle.» Review of Economics and Statistics, 42, April 1975, pp. 169 – 190.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet – İstanbul ● TELEFON : (0-212) 518 17 32 ● FAX: (0-212) 518 66 43 YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy – İstanbul ● AÇIKLAMA: Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir ● 1997 YILLIK ABONE (KDV DAHİL): 2.400.000 TL; ÖĞRENCİLERE: 1.440.000 TL ● BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Nişanca Şubesi 10469-5, İş Bankası Çağaloğlu Şub. 256319, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şub. 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 ● DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME: Yazıcı, Telefon: 512 60 43 ● BASKI: Kent Basımevi, Telefon: 629 02 62 ● CİLT: Esra Ciltevi, Telefon: 544 11 04 ● BASKI TARİHİ: 17 Ekim 1996 ● GENEL DAĞITIM: YAYSAT ●

Euromoney tarafından
iki yıl üst üste
“Türkiye’nin en iyi bankası”
seçilen Türk bankası
hangisi?

A A G İ N R T



Türkiye’nin en iyi bankası hakkındaki görüşlerinizi bildirmek için 0 800 211 04 00 no’lu
ücretsiz telefon hattını arayabilirsiniz. Teşekkürler.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (EKİM 1996)

Ülkeler	GSYİH [*]	Tüketici Fiyatları [*]	Ücretler Kazançlar [*]	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi ^{**} (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carl İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Bankalar
								Kredi
A.B.D.	2.7	2.9	3.5	5.6	-172.0	-141.8	5.41	8.25
Almanya	1.2	1.4	2.2	9.2	65.9	-18.9	3.05	5.25
Avustralya	4.5	3.1	3.0	8.4	-0.5	-14.5	7.00	10.00
Avusturya	0.3	1.8	5.0	6.7	-10.3	-5.2	3.15	8.25
Belçika	0.4	2.0	1.8	14.8	13.3	12.4	3.00	7.00
Danimarka	2.2	2.4	4.2	10.8	5.4	1.8	3.20	6.00
Fransa	0.4	1.6	1.6	11.6	21.2	14.7	3.38	6.75
Hollanda	2.8	1.9	2.2	7.1	20.4	15.1	2.75	4.25
İngiltere	2.2	2.1	3.8	8.2	-21.8	-4.1	6.88	6.75
İspanya	1.9	3.7	4.5	22.7	-22.4	9.0	6.93	9.00
İsveç	1.1	0.3	8.0	8.3	18.8	6.7	4.60	6.25
İsviçre	-0.5	0.6	1.3	4.0	1.1	21.4	1.50	3.50
İtalya	0.7	3.4	4.4	12.2	35.3	27.1	8.50	10.75
Japonya	3.9	0.2	3.7	3.2	95.0	77.2	0.39	1.63
Kanada	1.2	1.4	3.5	9.5	25.7	-2.3	3.62	5.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 12 Ekim 1996.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

Istanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Borsada Sebepsiz Yükseliş

Siyasi ve ekonomik ortamımızda herhangi olumlu bir gelişme ve istikrara yönelik gözlenmemekle birlikte, Eylül ayının özellikle ikinci yarısında borsada yavaş yavaş ancak düzenli bir çıkış hareketi yaşanmış, önemli bir direnç teşkil ettiği düşünülen 70.000 indeks değeri aşılmıştır.

Ülkemizin siyasi ortamındaki çalkantılar bir türlü durulamamaktadır. Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmelerin lehimize mi yoksa aleyhimize mi olduğu bir türlü anlaşılammakta, koalisyon ortaklarının bu konudaki açıklamaları da çelişkili yorumlara yol açabilmektedir. Irak dışında Kuzey Kıbrıs, Suriye ve Yunanistan'la da ilişkilerimiz sorunlar içermekte ve çözüme kavuşmamaktadır. Hükümetin DYP kanadında, Refah Partisi'nin dış politikasına karşı eleştiriler su yüzüne çıkmaya başlarken, muhalefet cephesinde de, bütçe görüşmeleri sırasında hükümeti düşürme planları yapılmaya ve yeni hükümet formülleri oluşmaya başlamıştır.

Siyasi platformda huzursuzluk sürerken, ekonomik ortamda da dengeler bir türlü kurulamamaktadır. Enflasyon oranları resmi tahminlerin üzerinde gerçekleşmekte, sade vatandaşın görebildiği ve IMF'nin öngörülerinde de belirtildiği gibi, 3 haneli rakamlara yönelmektedir. Hükümetin hazırladığı 1997 yılı bütçesi rekor bir gelir-gider dengesizliğine dayanmakta, açıklanan kaynak paketleri iş adamları ve kamuoyunu tarafından pek tatmin edici bulunmamaktadır. Yıllardır sözü edilen özelleştirme konusunda ciddi adımlar atılmamakta, kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınması sağlanamamakta, vergi reformu yapılamamakta, sosyal sigortalar sorunu çözülememektedir. Hükümetin ekonomik konulardaki çaresizliği uluslararası piyasalardaki itibarımızı zedelemekte, Avrupa Parlamentosu Türkiye'ye yapılacak yardıma ambargo kararı alırken, IMF ile yapılacak stand-by görüşmeleri de tehlikeye girmektedir. Böyle bir ortamda döviz fiyatları da hızlı bir artış trendine girmekte, doların yıl sonuna kadar 120.000 TL, 1997 Mart'ına kadar da 150.000 TL civarına ulaşabileceği tahmin edilmektedir.

Sözü edilen tüm bu gelişmeler, siyasi ve ekonomik ortamın bir aynası olan

borsanın da olumsuz etkilenmesini gerektirirken, borsada kayda değer sayılabilecek bir çıkış yaşanmasının sebeplerini bir kaç yerde aramak mümkündür. Bunlardan biri, 1997 yılından itibaren hazine bonosu ve devlet tahvili faizlerinden stopaj kesintisi yapılacağı yolundaki beklentilerdir. Gerçi, devletin borçlanma ihtiyacı devam ettiği müddetçe, faiz oranları stopajı telafi edecek şekilde yükselmek zorunda kalacak, yatırımcıların önemli bir kaybı olmayacaktır. Bununla beraber, böyle bir uygulama kamu kağıtlarının cazibesini bir miktar azaltmaktadır. Borsayı umutlandıran diğer bir gelişme, bankaların, aktiflerinin belli bir yüzdesini zorunlu hisse senedi olarak tutmaları şeklinde bir düzenleme yapılacağı ve bu yüzdenin zaman içinde artırılacağı yolundaki açıklamalar olmuştur. Bankacılık sektörü tarafından tepki ile karşılanan bu düşünce şimdilik fikir aşamasından öteye geçmemiş gözükmektedir. Nihayet, borsanın canlanmasındaki diğer bir sebep, 9 aylık bilanço döneminin gelmiş olması ve her bilanço döneminde olduğu gibi, beklentisi yüksek şirketlerin hisselerinin prim yapmasıdır. Özelleştirmeye hız verilecek yolundaki açıklamaların özellikle kamu kağıtları üzerindeki etkilerini ise pek ciddiye almadığımızı belirtmekte yarar görüyoruz.

Bu gelişmelerle «27 Eylül 1996 Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle İMKB bileşik indeksi 71.576,67 puana ulaşmış, Ağustos ayı sonuna göre % 10.91 oranında artış göstermiştir. Aynı tarih itibariyle Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi indeksi de geçen aya göre % 12.97 oranında artmış, ilk defa 200.000 barajını aşarak 207.830,76 puana ulaşmıştır. İndeks kapsamındaki 40 hissenin 37'si değer artışı gösterirken, Petrol Ofisi'nin fiyatı aynı kalmış, Çelik Halat ve Gübre Fabrikaları ise küçük çapta değer kaybına uğramışlardır. Ağustos ayının en başarılı ve en başarısız hisseleri her zamanki gibi Tablo 1 ve Tablo 2'de listelenmiştir.

TABLO 1
Eylül Ayında En Başarılı Hisseler

Dergimiz Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Erdemir	27.29	Peg Profil	38.10
Koç Holding	26.76	Aktaş El.	36.60
Arçelik	24.68	Merko Gıda	35.80
Yapı Kredi B.	22.22	Eczacı Yapı	30.00
Brisa	18.92	Konya Çim.	27.55
Akçimento	16.39	Trakya Cam	23.46
Koç Yatırım	16.00	Polylen	22.58
İzdaş	15.94	Aygaz	22.22
Migros	15.94	Netaş	21.25

TABLO 2
Eylül Ayında En Başarısız Hisseler

Dergimiz Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Gübre Fab.	- 6.76	Sabay Yay.	- 12.70
Çelik Halat	- 1.32	Mardin Çim.	- 10.71
Petrol Ofisi	0	Tofaş Oto Fab.	- 9.86
		Esem Spor	- 9.52
		Anadolu Bira	- 5.25
		Turcas	- 4.84
		Net Turizm	- 4.17
		İhlas Hol.	- 4.08

Sermaye Artırımları ve Halka Arzlar

Eylül ayında gerçekleşen, sermaye artırımları, kayıtlı sermaye tavanı yükseltmeleri ve yeni halka arz edilen hisseler sırasıyla Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'de verilmiştir. Ağustos ayında gerçekleşmiş olmakla birlikte geçen ayki yazımızda ihmal edilmiş olan bazı verilere de bu tablolarda yer verilmiştir.

TABLO 3
Eylül Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Eski Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Aktaş El.	20.000	-	-	230.000	1.150.00	250.000
Alt. Çeşme	78.000	39.000	50.00	234.000	300.00	351.000
Anadolu Bira	595.000	-	-	416.500	70.00	1.011.500
Esbank (*)	6.000.000	3.000.000	50.00	1.000.000	16.67	10.000.000
Koç Holding	6.000.000	-	-	4.000.000	66.67	10.000.000
Medya Hol.	2.054.000	2.054.000	100.00	-	-	4.108.000
Sabah Paz. (*)	100.000	150.000	150.00	-	-	250.000
Pınar Et	150.000	450.000	300.00	450.000	300.00	1.050.000
Pınar Süt	218.700	437.400	200.00	328.050	150.00	984.150
Vakıf Fin. Kir.	1.000.000	200.000	20.00	-	-	1.200.000
Yünsa	1.200.000	600.000	50.00	-	-	1.800.000

(*) Ağustos ayında gerçekleşmiştir.

Tablo 3'den görüldüğü gibi Eylül ayında sermaye artırımını gerçekleştiren 9 şirket bulunmaktadır. Geçtiğimiz aylarda bedelsiz artırımlar ağırlıkta iken, bu ay bedelli artırımların da yoğun olduğu ve piyasadan bu yolla da hayli para çekilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

TABLO 4
Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Eski Tavan	Yeni Tavan
Batıçım	1.230.000	3.000.000
Finansbank (*)	5.000.000	20.000.000
Köytaş	150.000	700.000
Petrol Ofisi	3.000.000	20.000.000
Pınar Su (*)	99.000	297.000
Rant Leasing (*)	200.000	1.000.000

(*) Ağustos ayında gerçekleşmiştir.

Tablo 4'de yer alan kayıtlı sermaye tavanı artırımlarından 3 tanesi Eylül ayına ait olup diğer 3'ü de Ağustos ayında tarafımızca ihmal edilen artırımları göstermektedir.

TABLO 5
Yeni Halka Arzlar

Şirket	İlk İşlem Tarihi	Baz Fiyat (TL)
Alternatif Yat. Ort.	02 Eylül Pt.	1.450
Tansaş	16 Eylül Pt.	9.500
Yataş(*)	19 Ağustos Pt.	26.000

(*) Ağustos ayında gerçekleşmiştir.

Eylül ayında, halka arz edilen 2 yeni şirket ulusal pazarda işlem görmeye başlamıştır. Bunlardan Alternatif Yatırım Ortaklığı borsadaki 13. yatırım ortaklığı olurken, Tansaş İzmir Büyükşehir Belediyesi İç ve Dış Ticaret A.Ş. (Tanzim Satış Mağazaları) de halka açılarak, benzerleri arasında bir öncülük yapmıştır.

Finansal Oranlar

Şirketlerin 6 aylık mali tablolarında derlenen bazı bilgilere bu sayımızda da yer verilmeye devam edilmiştir. Tablo 6'da, örnek kütleimizdeki 100 şirketin mali tablolarından hesaplanan PDD (Piyasa değeri/defter değeri), CARİ ve BORÇ değerleri görülmektedir.

Tablonun ilk sütununda yer alan PDD değerleri, «31 Temmuz 1996» tarihli kapanış fiyatlarına göre hesaplanan piyasa değerlerinin, 6 aylık bilançolarda yer alan «özvarlıklar» kalemine bölünmesiyle hesaplanmış, piyasa değerlerinin hesaplanmasında, Temmuz ayı içinde yapılan sermaye artırımları dikkate alınmıştır. Tablodaki 100 şirket için hesaplanan basit aritmetik ortalama PDD değeri 2.929 olmuş, geçen yıl aynı dönemde hesaplanan 4.734 değerine göre oldukça düşük kalmıştır. Bu durum, fiyatların düşüklüğünün bir göstergesi olarak kabul edilebilir. PDD değeri 10'un üzerinde olan Enka Holding, Erciyas Bira, Migros ve THY hariç tutulduğunda, ortalama 2.455'e gerilemektedir. PDD değerinin yüksekliği hissenin aşırı değerlendirilmiş olduğunu gösterebileceği gibi (THY örneğinde olduğu gibi), itibarlı hisselerde de yüksek PDD değerlerine rastlanması mümkündür. Erciyas ve Migros yanında, Ege Bira, Güney Bira, İhlas Holding, Kepez Elektrik, Koç Holding ve Koç Yatırım'ın bu tür hisselerden olduğu söylenebilir. «Blue Chips» diye adlandırılacak bu gibi hisselerin dışında, yüksek PDD değeri, hisse fiyatının pahalı olduğu, düşük PDD değeri ise hisse fiyatının ucuz kaldığı şeklinde yorumlanabilmek-

TABLE 6
Şirketlerle İlgili Kritik Oranlar

ŞİRKET	PDD	CARI	BORÇ	ŞİRKET	PDD	CARI	BORÇ
Akal Teks	1 216	2 063	0.474	Koç. Hol.	5 250	2.116	0.154
Akçimento	2 658	3.227	0.242	Koç Yat.	5 487	1.418	0.199
Aksu İplik	1.100	2.974	0.315	Korya Çim	3.260	1.928	0.345
Aktaş Elek.	4.133	1.354	0.785	Kordsa	2.570	1.976	0.468
Alarko San.	3.121	2.002	0.483	Kütahya P.	1.344	1.222	0.428
Ana. Bira	1.531	1.381	0.323	Makina T.	1.044	1.400	0.554
Anadolu Cam	1.352	1.995	0.510	Mardin Çim.	1.246	1.141	0.458
Arçelik	2.843	1.711	0.589	Marshall	1.713	1.632	0.431
Aselsan	0.930	1.533	0.590	Merko Gıda	1.609	1.369	0.456
Aygaz	3.544	2.295	0.479	Metaş	0.912	1.709	0.401
Bağfaş	1.963	2.759	0.508	Migros	18.739	0.998	0.742
Bolu Çim	0.790	1.703	0.261	Milpa	0.711	1.383	0.657
Borusan	2.785	1.322	0.619	Mutlu Akü	2.959	1.587	0.496
Bossa	1.791	1.504	0.553	Nergis Hol.	1.158	1.082	0.805
Brisa	2.834	2.291	0.324	Netaş	3.199	2.499	0.409
ÇBS Boya	1.226	1.069	0.790	Net Hold.	0.526	16.459	0.018
Çelik Halat	1.846	2.143	0.367	Net Turizm	4.960	1.000	0.769
Çemtaş	1.359	2.157	0.413	Olmuksa	1.740	1.557	0.378
Çirnsa	2.711	1.451	0.417	Otokar	1.739	1.263	0.677
Çukurova E.	6.880	0.922	0.793	Otosan	4.227	2.139	0.438
Dardanel	1.298	0.951	0.721	Peg Prof.	3.295	1.302	0.741
Denizli C.	2.238	1.316	0.576	Petkim	1.573	2.415	0.230
Deva Hold.	1.007	2.039	0.376	Petrol Of.	7.012	1.706	0.616
Döktaş	2.007	1.494	0.639	Pinar Et	0.758	1.362	0.425
Ecz. İlaç	1.763	1.742	0.393	Pinar Süt	1.475	1.481	0.675
Ecz. Yapı	1.504	1.465	0.474	Polylen	0.712	0.817	0.745
Ecz. Yat.	1.592	7.754	0.010	Raks Elektr.	1.373	1.259	0.643
Ege Bira	8.845	0.896	0.460	Sabah Yay	0.763	2.157	0.376
Ege Gübre	1.799	2.258	0.311	Sarkıysan	2.100	2.787	0.282
Egeplast	5.530	1.434	0.644	Sifaş	0.756	1.056	0.747
Enka Hold.	14.473	1.048	0.317	Söktaş	1.227	2.338	0.547
Erc. Bira	10.162	1.036	0.535	Teletaş	2.487	1.564	0.505
Ereğli D.Ç.	1.640	1.321	0.709	Tire Kut.	1.479	3.293	0.201
Esem Spor	2.700	1.484	0.605	Tof. Oto Fab.	1.348	2.390	0.402
Finans F. K.	0.730	0.699	0.564	Trakya Cam	2.943	1.162	0.377
Friço Pak	1.803	1.157	0.676	Transtürk H.	0.943	4.086	0.229
Gentaş	2.512	2.003	0.333	Tukaş	3.038	1.513	0.549
Good-Year	4.218	1.565	0.625	Turcas	1.686	1.726	0.277
Gübre Fab	2.097	1.488	0.622	Türteks	1.183	1.515	0.650
Güney Bira	6.040	1.189	0.541	Tüpraş	3.444	0.854	0.824
Hektaş	2.365	1.961	0.386	T. D. Doküm	2.274	1.512	0.581
Hürriyet G.	0.940	1.394	0.517	T.H.Y.	13.820	1.475	0.522
İhlas Hol.	6.338	1.037	0.845	T. Siemens	3.785	2.310	0.510
İntema	2.349	1.891	0.497	T.Şişe Cam	4.311	1.043	0.206
İst. M.P.	2.918	2.485	0.372	Uşaş	5.414	1.761	0.591
İzmir D.Ç.	0.574	2.283	0.194	Ünye Çim.	1.359	2.614	0.253
İzocam	1.979	1.662	0.594	Vestel	3.817	1.169	0.808
Kartonsan	1.807	3.000	0.233	Viking K.	2.692	1.321	0.535
Kav	1.874	3.165	0.174	Yasaş	1.635	1.258	0.580
Kepez Elek.	6.184	2.408	0.728				
Kerevitaş	1.928	1.172	0.757	ORTALAMA:	2.929	1.918	0.492

tedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, piyasa değerleri defter değerlerinin altında kalmış olan, Aselsan, Bolu Çimento, Finans Finansal Kiralama, Hürriyet, İzdaş, Metaş, Milpa, Net Holding, Pınar Et, Polylen, Sabah Yayıncılık, Sıfaş ve Transtürk Holding değer kazanma potansiyeline sahip hisseler olarak gözükmektedirler.

Tablonun ikinci sütununda yer alan CARI değerleri, şirketlerin dönen varlıklarının, kısa vadeli borçlarına bölünmesiyle hesaplanmakta ve likidite durumlarını göstermektedir. 1.918 olarak hesaplanan basit aritmetik CARI ortalaması, Net Holding hariç tutulduğunda 1.711'e düşmektedir. Kısa vadeli borçlanmanın ağırlık taşıdığı ülkemizde bu değer oldukça tatminkar bir düzey oluşturmaktadır. Net Holding, Eczacıbaşı Yatırım ve Transtürk Holding dışında, sanayi şirketleri olarak, Tire Kutsan, Akçimento, Kav ve Kartonsan 3'ün üzerindeki cari oranlarıyla dikkat çekmektedirler. Zayıf likiditeye sahip şirketler olarak ise 1'in altındaki CARI değerleriyle, Çukurova Elektrik, Dardanel, Ege Bira, Finans Finansal Kiralama, Migros, Polylen ve Tüpraş göze çarpmaktadırlar.

Tablonun son sütununda ise, şirketlerin toplam borçlarının bilanço toplamına bölünmesiyle hesaplanmış olan BORÇ değerleri gözükmektedir. Tablodaki 100 şirketin borç ortalaması olan % 49.2 tatminkar bir değer olup, yıllardır hemen her dönemde istikrarını korumaktadır. Kredi faizlerinin sürekli yüksek seyrettiği ülkemizde, yüksek borç düzeylerine sahip şirketlerin mali sıkıntılar içine düştükleri görülebilmektedir. Tabloda en yüksek BORÇ değerine sahip Vestel (% 80.8) ve Nergis Holding (% 80.5) başta olmak üzere, Çukurova Elektrik (% 79.3), ÇBS Boya (% 79.0), Aktaş Elektrik (% 78.5), Net Turizm (% 76.9), Kerevitaş (% 75.7), Sıfaş (% 74.7), Kepez Elektrik (% 72.8) ve Erdemir (% 70.9), borçlanma düzeyleri tehlikeli sınırı aşmış şirketler olarak dikkat çekmektedirler. Sermaye yapıları en güçlü ya da borçlanma düzeyleri en düşük şirketler olaraksa % 20'nin altında BORÇ düzeyine sahip, Eczacı Yatırım (% 1.0), Net Holding (% 1.8), Koç Holding (% 15.4), Kav (% 17.4), İzdaş (% 19.4) ve Koç Yatırım (% 19.9) görülmektedir. Genelde Holding ya da yatırım şirketlerinin düşük borçlanma düzeyine sahip oldukları dikkat çekmekte, sanayi şirketleri olarak Kav ve İzdaş dışında, Akçimento, Kartonsan, Petkim ve Tire Kutsan da sağlam bünyeleriyle göze çarpmaktadırlar.

İndekste Değişiklik

Her üç ayda bir yapıldığı üzere, Eylül ayı sonu itibarıyla İMKB indeksleri kapsamında değişiklik yapılmış, Borsa Yönetim Kurulu'nun «10 Eylül 1996» tarihli toplantısında, 1 Ekim 31 Aralık 1996 tarihleri arasında İMKB bileşik indeksi kapsamında yer alacak ve açığa satış, kredili menkul kıymet işlemlerine konu olacak hisselerden 5 tanesi değiştirilmiştir. Buna göre İndeksten çıkan ve yeni giren hisseler Tablo 7'de gösterilmiştir. İMKB bileşik indeksine esas teşkil eden 100 hissenin 85'iyle sınıai indeks, 15 tanesiyle de mali indeks hesaplanmaktadır. Kanımızca, mali indeksi teşkil eden 15 hisse hem sayı olarak yetersiz kalmakta, hem de bileşim açısından tatmin etmemektedir. Söz konusu 15 şirket içinde 4 banka, 1 sigor-

ta şirketi, 1 de finansal kiralama şirketi bulunmakta, Holding niteliğindeki 7 ve yatırım ortaklığı niteliğindeki 2 şirketin kârlılıkları ise büyük ölçüde, iştirakte buldukları sanayi şirketlerine bağlı olmaktadır. Bu nedenle mali indeksin kapsamının gözden geçirilmesinde yarar olacaktır.

TABLO 7
İndekste Değişiklik

Çıkan Hisseler	Giren Hisseler
Akal Tekstil	Akın Tekstil
Aksu İplik	Beko Elektronik
İzocam	İstanbul Motor Piston
Sabah Yayıncılık	Mudurnu Tavukçuluk
T.Siemens	Uşak Seramik

İndeks kapsamında yapılan değişiklikten sonra, dergimiz indeksi kapsamında ki şirketlerden, İMKB ileşik indeksinde yer alanların sayısı 30'a düşmüştür.

Eyyül ayında sermaye piyasamızda yaşanan ilginç bir gelişme, hisseleri borsada işlem görmekte olan iki şirketin; Akçimento ile Çanakale Çimento'nun birleşme kararı almaları olmuştur. Bu birleşme Çanakale Çimento'nun Akçimento'yu devralması yani Akçimento'nun hükmî şahsiyetinin sona ermesi şeklinde gerçekleşecek, ancak Çanakale Çimento Ticaret A.Ş.'nin ünvanı bu birleşmeden sonra Akçansa Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş. olarak değişecektir. Bu yeni şirketin hisseleri, her iki şirketin hisselerinin devamı niteliğinde olup, borsada işlem görmeye başlayacaktır. Bu konu ile ilgili daha kapsamlı açıklama önümüzdeki ayki yazımızda vermeye çalışılacaktır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Ocak	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26
Şubat	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55
Mart	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67
Nisan	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81
Mayıs	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22
Haziran	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07
Temmuz	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.50
Ağustos	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42
Eylül	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76
Ekim	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	
Kasım	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	
Aralık	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1993	1994	1995	1993	1994	1995	Eylül 1995	Temmuz 1996	Ağustos 1996	Eylül 1996
				(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Net)	(Net)	(Net)				
1	AKÇİMENTO	2.500.000	2.031.750	131.034	442.416	298.014	75	265	89	16.750	6.100	6.100	7.100
2	ANADOLU CAM	8.000.000	969.000	44.731	161.647	153.595	25	60	39	4.350	2.275	3.000	3.150
3	AÇELİK	8.000.000	6.750.000	1.118.954	1.107.368	3.010.177	100	26	35	7.700	6.600	7.700	8.600
4	BAĞFAŞ	2.000.000	200.000	192.442	445.728	300.947	60	120	100	20.500	18.250	17.250	17.750
5	BOLU ÇİMENTO	3.000.000	2.489.190.711	52.219	201.300	554.630	13,25	27,80	31,44	2.425	2.075	2.350	2.550
6	BRISA	1.063.125	1.063.125	197.251	750.626	2.469.222	62	33	110	14.000	29.000	37.000	44.000
7	ÇELİK HALAT	1.000.000	539.000	18.608	39.071	108.668	30	20,30	27	2.900	3.500	3.800	3.750
8	ÇİMSA	1.200.000	1.404.000	245.957	614.748	670.379	220	740	115	26.000	7.300	7.300	7.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500.000	590.165	8.736	538.409	120	10	130	13.750	67.000	67.000	70.000
10	DÖKTAŞ	1.000.000	480.000	124.386	221.282	273.144	90	60	62,50	8.500	5.600	4.800	5.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	400.000	44.543	90.339	132.597	25	50	-	6.900	6.100	6.200	7.100
12	EGE BİRACILIK	3.150.000	1.576.512	383.386	1.149.528	1.217.144	100	100	-	18.250	31.000	26.000	27.000
13	EGE GÜBRE	500.000	216.000	37.198	125.783	97.480	50	200	37	4.700	4.250	4.400	4.850
14	EREĞÜ DEMİR ÇELİK	20.000.000	6.336.000	421.849	2.234.869	8.786.278	9	24,66	65,26	6.000	7.600	7.700	9.800
15	GOOD-YEAR	1.500.000	534.125	271.504	795.566	1.855.422	120	125	300	16.250	28.500	34.500	39.500
16	GÖBRE FABRİKALARI	2.500.000	576.000	100.333	250.101	114.913	20	20	10	4.500	5.700	7.400	6.900
17	GÜNEY BİRACILIK	1.000.000	482.328	95.404	260.492	434.383	55	85	60	8.000	18.250	16.000	16.250
18	HEKTAŞ	2.000.000	928.000	17.693	14.610	499.190	16,85	5,23	89,23	6.700	4.350	4.350	4.750
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	10.000.000	8.300.000	111.169	280.445	54.452	6,50	10,50	-	1.200	740	690	800
20	İZOCAM	450.000	450.000	113.750	156.338	220.972	75	50	40	6.900	5.600	5.500	5.700
21	KARTONSAN	2.700.000	1.620.000	186.437	673.242	2.030.810	60	120	130	17.000	6.400	6.100	6.800
22	KAV	3.000.000	2.340.000	1.400	148.850	151.776	-	130	65	22.500	2.275	2.050	2.100
23	KOÇ HOLDİNG	16.000.000	10.000.000	1.019.330	3.294.193	3.702.432	75	65	15	8.800	16.750	17.750	13.500
24	KOÇ YATIRIM	2.000.000	819.000	176.059	374.170	267.745	110	100	30	14.000	12.500	12.000	13.500
25	KORDSA	1.000.000	425.250	69.889	436.633	1.259.441	21,50	100	140	15.000	24.500	25.000	29.000
26	MAKİNA TAKİM	821.427,75	746.752,5	5.779	18.734	50.016	-	2	6	1.225	1.375	1.300	1.400
27	MARSHALL	1.250.000	725.000	95.732	275.494	328.128	55	75	30	5.500	5.900	6.500	6.700
28	MİGROS	1.000.000	540.000	82.728	395.144	716.101	210	220	40	53.000	76.000	69.000	80.000
29	OLUKSA	500.000	254.100	3.650	225.547	587.737	-	45	110	13.000	11.750	8.600	9.000
30	OTOSAN	2.500.000	1.320.000	743.845	397.840	2.607.218	400	25	100	12.750	25.500	24.250	26.500
31	PETROL OFİSİ	20.000.000	2.520.000	1.171.665	2.924.574	4.027.689	211,34	93,18	144,34	11.000	26.500	27.000	27.000
32	PINAR SÜT	656.100	984.150	68.734	9.367	105.016	136	10	120	15.500	7.100	9.500	2.750
33	SARILYSAN	10.000.000	1.154.000	117.760	575.334	887.118	100	150	100	9.000	5.600	5.400	5.700
34	TELETAŞ	1.000.000	1.000.000	(5.653)	(44.928)	552.445	-	-	75	14.000	5.700	5.100	5.700
35	TÜRK DEMİR DÖKÜM	3.600.000	1.500.000	284.596	55.742	371.859	90	65	25	7.300	4.650	3.800	4.200
36	TÜRK SİEMENS	2.000.000	504.000	188.457	609.694	1.094.240	65	100	100	13.250	23.750	22.750	24.250
37	T. İŞ BANKASI -B-	-	30.000	2.516.752	5.529.664	12.038.043	108,93	60,22	114,29	43.500	93.000	130.000	147.500
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	10.000.000	5.600.000	209.587	427.966	1.312.990	10	17	50	8.100	7.300	10.000	9.500
39	YAPI KREDİ B.	-	25.779.600	66.041	2.869.293	16.225.432	27,80	60	20	2.600	1.550	1.800	2.200
40	YASAŞ	972.000	324.000	72.123	215.515	66.892	50	200	17	4.700	6.300	6.400	6.700

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. A. YILMAZ GÜNDÜZ

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Demokratik Süreç İçerisinde Politik Yozlaşma ve Rant Ekonomisi

1 — GİRİŞ

İnsan aklının düşünebildiği en iyi siyasal rejim olarak nitelendirilen demokrasi, bugün yozlaşmış ve yüzyıllar önce kendisini büyük umut ve heyecanla benimseyen insanlığı hayal kırıklığına uğratmıştır. Çoğu defa kanlı mücadelelere neden olan ve uğrunda binlerce insanın hayatını feda ettiği demokrasi, kuruluş dönemlerindeki ideallerden uzaklaşmış durumdadır. Bu yozlaşmanın ve uğranılan hayal kırıklığının çok çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenleri ve bu nedenler karşısında alınması gereken önlemlerden bir kaç tanesine bu yazımızda değineceğiz. Bu konuyu incelemeye geçmeden önce gereksiz ve yararsız tartışmalara meydan vermemek için açıklanması gereken bir nokta vardır. Bu da demokrasinin hâlâ insan aklının düşünebildiği en iyi siyasal rejim olma niteliğini koruduğudur. Hem siyasal ve hem de ekonomik alanda insan hak ve özgürlüklerini en iyi şekilde koruyacak siyasi rejim tartışmasız, demokrasidir. Bugün yozlaşmış olması onun önünde bu üstün niteliklerin mevcut olmadığını göstermez. Aksine bir yozlaşmadan söz edebilmek ancak özde bu üstün nitelikler varsa mümkündür. Bu nedenle aşağıda inceleyeceğimiz yozlaşma nedenleri, demokrasinin yerine bir başka siyasi rejimi ikame etmek amacıyla değil, demokrasiyi gerçek özüne yeniden kavuşturmak ona bağlanan umutları gerçekleştirmek içindir. Yapmak istediğimiz, demokrasinin özüne inanmış, insanları, bu özü ortaya çıkaracak girişimlerde bulunmaya, gerekli önlemleri almaya çağırmaaktır.

Türkiye'de oluşturulan ekonomi politikaları bugüne kadar büyük ölçüde rant

ekonomisine dayandırılmıştır. Ülkenin bugün içinde bulunduğu nokta Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi, rant ekonomisi içinde nihai olarak ulaşılabilecek bir noktadır. Özellikle 1980'li yıllarda faiz, rant ve sermaye kesimine transfer edilen kaynaklar üretken yatırım alanlarına yönlendirilememiştir. Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel kalkınma düzeyine ulaşması için gereken ivmeyi elde etmesi ve rant menşeli iktisadi kanseri yenebilmesi, mevcut dünya şartlarında üretim ekonomisini benimsemekle mümkün olacaktır. Böyle bir gelişme modelinin hayata geçirilmesi öncelikle rant ekonomisinden yararlananların zaafa uğratılmasını gerekli kılmaktadır. Bizim bu çalışmamız özel sektörün, firmaların, baskı ve çıkar gruplarının ve devletin çabalarını rantların paylaşımı yerine üretken faaliyetler üzerine yoğunlaştırmalarını öngörmektedir. Bu çabaların üretim yerine rant kollamaya yönelmesi, üretim kapasitesi ve verimlilik artışı üzerinde olumsuz etkileri sebebiyet verecektir. Türkiye'de halen uygulanmakta olan strateji teşvik politikaları üzerine kuruludur. Öncelikli sektörler stratejisi doğrultusunda belli sektörlerle yönelik başlayan teşvik sistemi siyasal süreç içinde yaygınlık kazanmıştır. Ancak kendi amaçlarını bile gerçekleştirmede aciz kalan bu sistem faaliyetlerini daha çok üretken olmayan kazançlar elde etme üzerine yoğunlaştırmıştır. Devletten teşvik sağlayan kişiler ve kurumlar üretim artışından ziyade lisanslar, istisnalar, muafiyetler ve korumacılık gibi yöntemlerle rant elde etme çabası içinde olmuşlardır. Sınırlı sayıdaki alanlarda haklı olarak başlatılan teşvik uygulamaları zaman içerisinde politik ve bürokratik yozlaşmanın etkisiyle genişleyerek birçok sektörü de içine alarak bir çok yozlaşma dinamiğinin kendi içinde gelişmesine imkan hazırlamıştır. Gevşek merkezizetçi kurumsal yapı tarafından kendi hayatini korumak için sermaye kesimine sağlanan yeni rantlarla adeta kendi bünyesine kan pompalamaya çalışılmıştır.

2 — RANT KAVRAMININ TANIMI

Rant; tarihi süreci içerisinde iktisat literatüründe çok değişik tanımlamalara muhatap olmuştur. Fizyokratlar rantı toprağın kirası olarak mütalaa ederken, klasik politik iktisat daha çok mülkiyet sonucunda elde edilen bir gelir unsuru olarak algılanmıştır. Günümüz politik iktisat literatüründe ise kavramı tanımlama yaklaşımı kurumsal düzenlemeler çerçevesinde olmaktadır. Buna göre rantın tanımı baskı ve çıkar gruplarının politik mekanizmadan kaynak transfer etmek için yaptıkları faaliyetler neticesinde elde edilen geliri ifade eder.

Tollison, Buchanan ve M.F. Flowers'ın üzerinde ittifak ettikleri tanıma göre rant, bir kaynak sahibinin, kaynağın fırsat maliyeti üzerinde elde ettiği kazançtır. Tullock, Krueger, Posner ve yine Buchanan ve Tollison'un yaptıkları başka bir tanımlama ise politik iktisat temelinde ele alınmış ve rantı hükümetlerden refah transferi kollamada bireylerin israf edici faaliyetleri olarak değerlendirilmiştir. Modern klasik iktisat kuramında rant kavramı, rant kollama olarak ifade edilmektedir. Buradaki israf kavramı ise, rant kollama çabaları tarafından maksimize edilen bir unsurdur. Buna göre rant kollama sosyal bir artıktan ziyade sosyal israfı oluşturan ve bu israfı maksimize eden çabaların tümünü ifade etmektedir. Başka bir deyişle rant kollama, hükümetçe verilen bir monopolün ya da verilmiş olan bir monopol

gücünün tesisi, elde edilmesi ya da devam ettirilmesi yolunda kaynakların kullanılmasındır. (1)

Rantı fırsat maliyeti ile ilişkilendiren bir görüş kaynak sahibinin, kaynağın fırsat maliyeti üzerinde elde ettiği bir kazanç olarak değerlendirirken yine klasik iktisat teorisi yaklaşımı rantı mülkiyet kesbi ile alâka kurdurarak, mülkiyet sonucunda elde edilen gelir unsuru olarak kabul etmiştir (2).

3 — DEMOKRATİK SİSTEMLERDE POLİTİK YOZLAŞMA

Politik karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, baskı ve çıkar grupları) özel çıkar sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlâl edici davranış ve eylemlerde bulunmalarına politik yozlaşma denir. (3)

Politik yozlaşma, devletin karar alma mekanizması içinde rol alan kimselerin aralarında cereyan eden politik mübadele içerisinde meydana gelmektedir. Karar mercii konumunda olan kişiler sahip oldukları yetkileri, mevcut yasa, norm, ahlak ve geleneklere aykırı olarak kullanmaktadır. Bu aykırılığın olduğu yerde ortaya çıkan politik yozlaşma, kamu zararına özel çıkar sağlama tavrını içermektedir. Yetki ve gücünü mezkur kriterlere aykırı olarak kötüye kullanan kamu görevlileri, kendilerine, yakınlarına veya yandaşlarına aynı veya nakdi çıkar sağlamaktadırlar.

Politik yozlaşma, zaman içerisinde ülkedeki diğer kurumlara ve hatta tüm kesimlerine yayılma istidadı göstermektedir. Bunlar içerisinde politik yozlaşmadan en çok etkilenen iktisadi kurumlardır. Öyle ki politik yozlaşmanın zaman içerisinde iktisadi konularda yoğunlaştığını görmekteyiz. Bu da genellikle politik kural ve kurumların toplumsal yapıya ve günün şartlarına adapte edilmemesinden ve işletilememesinden kaynaklanmaktadır. Politik yozlaşma, politik süreç içerisinde farklı biçim ve türlerde gelişme istidadı göstermektedir. Bunları çalışmanın amacına muhalif düşmemek için ayrı ayrı ele alma ayrıntısına girmeyeceğiz. Bundan dolayı politik yozlaşma türlerinin en yaygın olanlarını hiç tafsilata girmeden rüşvet, zimmet, siyasal kayırmacılık, oy satın alma, lobicilik, rant kollama, nepotizm, vurgunculuk, gönül yapma ve politik dalavere olarak kısa başlıklar altında sıralayabiliriz.

Az gelişmiş ülkelerin çoğunda yaşanan politik ve bürokratik yozlaşma, ilgili çevreler tarafından yaygın bir kanaat olarak geniş ölçüde tenkide muhatap olmuştur. Ekonomik gözlemcilerin değerlendirmeleri özellikle ahlaki esaslara dayanmakla birlikte ekonomide karşılaşılan verimsizlik, teknokratik yetersizlikler ve yozlaşmaların ekonomik büyüme üzerinde önemli ölçüde olumsuz etkilere sahip olduğu

(1) Tullock. 1967. Krueger. 1974. Posner. 1975. Buchanan. 1980. Tollison, 1982.

(2) Altay, Asuman. «Rant ve Rant Kollama: Teorik Bir Yaklaşım» İ.İ.B.F. Dergisi (DEÜ). Cilt: 8. Sayı: 1.

(3) Aktan. C.C. «Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi» AFA Yayınları. Ankara 1992. s. 22.

üzerinde yoğunlaşmaktadır. Politik yozlaşma ve yolsuzluğun toplumun ileriye dönük değişimini ve ekonomik gelişimini engellediği düşünülmektedir (4).

Devletin ekonomideki rolü ile orantılı olarak artış gösteren politik ve bürokratik yozlaşmanın görüldüğü ülkelerde iktidar, siyasi partilerce, toplumun gelişmesinde ve kalkınmasında kullanılan bir araç değil de sanki yandaşlarıyla birlikte yağmalayacakları ganimetin vasıtası olarak görülmekte ve kullanılmaktadır. Politik yozlaşmanın yararları üzerinde kafa yoran düşünürler olmuşsa da genel kanaat politik yozlaşmanın negatif çağrışımları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu yüzden politik yozlaşmanın etkileri denildiğinde daha çok bundan negatif etkiler anlaşılır. Politik yozlaşmanın özellikle iktisadi kavramlar ve işlemler üzerinde yoğunlaştığını daha önce ifade etmiştik. Ekonomide etkisizliğe yol açan politik yozlaşmanın bir sosyal maliyet içerdiği ilgili otoritelerce kabul edilmiştir. Baskı ve çıkar gruplarının devletten ekonomik transfer elde etme çabası içerisinde olmaları, ekonomiyi optimumdan saptırmaktır. Bu optimumdan sapma başlıca iki şekilde ortaya çıkmaktadır (5): Birincisi, kaynak kullanımı ve kaynak dağılımında etkisizlik (allocative inefficiency): İkincisi ise x - etkisizliği (x - inefficiency)'dir. Kamu çıkarları aleyhine bir sosyal maliyet teşkil eden x -etkisizliğin monopol piyasasındaki yansımaları rant kollama faaliyetleri açısından kısaca açıklayabiliriz. Rant kollama faaliyetleri sonucunda imtiyaz hakkı elde eden monopolcünün rekabet baskısı altında olmaması maliyet artışlarına sebebiyet verir. Bu nedenle monopolcünün tek satıcı durumunda olmasıyla etkin olmayan bir faaliyet içerisinde bulunması neticesinde maliyetlerde artışlar görülecektir.

Politik yozlaşma, öncelikle ekonomik kaynakların israf edilmesine, kamu kaynaklarının kötü dağılımına ve yersiz kullanımına neden olmaktadır. Politik yozlaşma sonucu olarak baskı ve çıkar gruplarının bürokrasi üzerindeki baskıları neticesinde kamu harcamalarında artışların meydana gelmesi vergi yükü artışlarına neden olacaktır. Devletin transfer harcamalarındaki artışlar bir taraftan ekonomide para arzı, iç ve dış borç artışları yanında vergi yükü artışlarına da meydan verirken diğer yandan yine politik yozlaşma ile elde edilen istisna ve muafiyetler, yatırım indirimi v.b. vergi teşvikleri sonucunda devletin vergi gelirlerinde azalmalar olacaktır. Hiç şüphesiz baskı ve çıkar gruplarının politik yozlaşma yoluyla verimli ekonomik transferler olarak nitendirilebilecek iktisadi ve sosyal gayeli mali yardımlar ve sübvansiyonların ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkileri olacaktır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde veya az gelişmiş ülkelerde kamu sektöründen elde edilen gelir ile bürokrasinin geliri arasında direkt bir kolerasyonun bulunmaması durumlarında politik yozlaşma kapsamında olan davranışların pozitif sonuçlar doğurduğu gözlenmektedir. Yine bu tür ülkelerde devlet çarkının ağır işlemesi, risk ve belirsizliklerin yoğun şekilde yaşanması ve sermaye birikiminin yetersiz olması gibi sebeplerle özel yatırım harcamalarının düşük seviyelerde

(4) Barley, D. «The Effects of Curroption in a Developing Nation» Western Political Quarterly, December. 1966. s. 719.

(5) Aktan C.C. «Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi» AFA Yayınları. Ankara. 1992. s.59.

seyrettiği bilinmektedir. Baskı ve çıkar grupları bürokrasiye egemen olunca ekonomik karar ve uygulamalar kendi istekleri doğrultusunda oluşacak ve devletten yapılacak ekonomik transferlerle özel yatırım harcamaları artacaktır. Politik yozlaşmanın artı ve eksileri karşı karşıya getirildiğinde eksiler lehine ciddi bir farkın olduğu görülebilecektir. Nitekim gelirin yeniden dağılımı için yapılan harcamalar bazı iktisatçılar tarafından şiddetle eleştirilmektedir. Politik yozlaşmanın her şeyden önce ekonomik kaynakların hoyratça israfına ve kamu kaynaklarının kötü kullanımına ve dağılımına neden olması ülke kalkınmasını engelleyen çok ciddi bir marazdır.

Sanayi toplumlarından bilgi toplumuna geçiş süreci yaşayan gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşma çabasında olan ülkemizin bu amacına ulaşabilmesi için öncelikli bu sorunu aşması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu nedenle ülkenin rant toplumundan üretim toplumuna geçişini sağlayacak çözüm yollarının en başında politik yozlaşmanın ele alınması gerekmektedir.

4 — YOLSUZLUK OLGUSU

Yolsuzluk kavramı ile ilgilenenlerin çoğunun üzerinde ortak olarak uzlaştıkları husus, yolsuzluğun toplumun ileriye dönük değişimini ve ekonomik gelişimini engellediği varsayımdır. Yolsuzluğa bir takım çıkarların sağlanması aracı olarak bakılması ile birlikte bu tür faaliyetlerin büyük bir artış gösterdiği gözlenmektedir. Yolsuzlukların olumsuz sonuçları olabileceği gibi faydalı sonuçları da olabilmektedir. Hangi tür yolsuzlukların faydalı ve hangilerinin toplumsal ahlaka aykırı olduğuna yönelik bir ayırım yapabilmek açısından belli bir takım ilkeler tesbit etmek faydalı olacaktır.

Yolsuzluk olayında rol alan tarafları iki kategoriye ayırmak mümkündür. Birinci kategoride özel şahıslar yani devletin dışındakiler, diğer kategoride ise devlet memurları yani devletin içindekiler yer almaktadır. Yolsuzluk kavramı ile ilgili olarak yapılacak tanımlamalar bu iki tarafı mutlaka göz önüne almak zorundadır. Buna göre yolsuzluğun tanımlanması esnasında hem devletin içindekiler, hem de dışındakiler birlikte ele alınmalıdır. Bu doğrultuda yolsuzluğu şu şekilde tanımlayabiliriz: Devletin dışındaki kişilerin, kendi çıkarlarına doğrudan katkıda bulunacak şekilde, mevcut yasalardan ya da politikarlardan kaçınmak suretiyle ve mevcut yasaların ya da politikaların değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması suretiyle kamu çalışanlarına bazı çıkarlar sağlamaları. Devletin içindeki kişilerin kendi mevkilerini kullanarak kendilerine, ailelerine ve yakın dostlarına doğrudan veya dolaylı olarak bazı çıkarlar temin etmek suretiyle veya bazı yasa ve politikaları yürürlüğe koymak veya yürürlükten kaldırmak suretiyle bazı çıkarlar sağlamaları (6).

Yolsuzluk ifadesi genel olarak hem ahlak dışı hem de yasa dışı bir kavram olarak görülmekte ise de, yolsuzluk tanımlarında bu ifadelerden kaçınmaya özen gösterilmiştir. Bunun nedeni ise ahlak dışı tabirinin yolsuzluğun anlamına farklı bir boyut getirmesidir. Halbuki bir konunun ahlak dışı kabul edilmesi, diğer ben-

(6) Osterfeld, D. «Curruption and Development.» (Ter. C. Can. Aktan) Journal Economic Granth. Vol. 2. No: 4. s. 14.

zer konuların da ahlak dışı olmasını gerektirmeyebilir. Farklı kültür ve adetleri ele alıyorsak bu hususun doğruluğunu kabul etmek zorundayız.

David OSTERFELD konu ile ilgili çalışmalarında yolsuzluğu birbirinden tamamen ayrı iki çeşide ayırmıştır. Bunlardan biri, daraltıcı yolsuzluklardır. Bu tür yolsuzluklar sosyal faydayı arttıran fırsatları azaltırlar ve böylece ekonomik kalkınma üzerinde olumsuz sonuçlar doğururlar. İkincisi ise, genişletici yolsuzluklardır. Bu ikinci tür yolsuzluklar sosyal açıdan verimli fırsatları çoğaltırlar. Genişletici yolsuzluklar, daraltıcı yolsuzluklarla pozitif bir ilişki içindedirler. Daraltıcı yolsuzluklar sosyal verimliliğe çeşitli engeller getirir. Aynı zamanda yolsuzluklarla devletin faaliyet alanları arasında da belli bir ilişki mevcuttur. Devlet ne kadar mücadelecili olursa yolsuzluklar o derece artış gösterir. Devlet-yolsuzluk ilişkisi Osterfeld'e göre gelişmiş-azgelişmiş ülkeler arasında değil, devlet faaliyetleri sınırlı olan ve olmayan devletler arasında daha belirgindir. Devlet faaliyet alanı bakımından ne kadar sınırsızsa hem daraltıcı, hem de genişletici yolsuzluklar o kadar fazladır.

Politik açıklamalar, yolsuzluğun artmasına yol açan devlet faaliyetlerinin azaltılması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar hem yolsuzlukları azaltacak, hem de ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik edecektir. Böylelikle daraltıcı yolsuzluklar azalacaktır. Çünkü devletin faaliyetleri sınırlandırıldıkça refah transferinde kullanılacak fırsatlar azalacak ve bu tür girişimler için daha az zaman ve çaba harcanacaktır. Genişletici yolsuzluklar, daraltıcı yolsuzluklarla pozitif bir ilişki içinde olduğuna göre, genişletici yolsuzlukların azalması, daraltıcı yolsuzlukları da aynı oranda azaltacaktır (7).

Rant kollama faaliyetleri içinde yer alan yolsuzluğun, kaynakların dağılımı üzerine negatif etkisi olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Yolsuzluk, bireysel kazancı amaç edinerek bu uğurda kanunları, kuralları ve düzenlemeleri ihlal etme eğilimi gösteren davranışlarla kendini belli etmektedir. Bunun dışında patronaj yoluyla elde edilen kazançlarla yasal olarak yapılması gereken kanuni ve bürokratik işlemlerin yapılmaması şeklinde olduğundan yolsuzluk kapsamında mütalaa edilmektedir. Patronaj kazançları bir işin, bir kredinin, bir sözleşmenin elde edilmesi veya vergi muafiyetleri ya da bir devlet hizmetine giriş gibi ferdi kazançlar şeklinde olmaktadır.

Parti yöneticileri ya da genel olarak politikaclar, politik destekleri arkasına alarak, kişisel kazançlarını maksimuma çıkarmaktadırlar. Yolsuzluk çerçevesinde değerlendirilen bu kazançlar, politik destek için alış verişte bulunan partiler ile partili olmayanlara transfer edilen aslında, devletin kendisinin sahip olması gereken kazançlardan oluşmaktadır. Parti yöneticileri bu kazançları lisansların, dövizlerin ve sözleşmelerin kanunsuz yoldan dağıtım şeklinde uygulanan yolsuzluk olaylarından ya da vergilerden kaçırma yoluyla elde etmektedir.

Demokrasilerin temel kurumlardan sayılan siyasi partilerin yozlaştığı ülkelerde hemen bütün ekonomik, sosyal, sinai, ticari ve ideolojik çıkar grupları devlet-

(7) Osterfeld, D. «Corruption and Development.» (Ter. C. Can. Aktan) Journal Economic Granth. Vol. 2. No: 4. s. 20.

ten bazı şeylerin desteklenmesini, düzenlenmesini veya engellenmesini istemektedir (8). Temel özelliği seçilmiş ve tekrar seçilmeye muhtaç olan siyasi iktidarlar ise çıkar gruplarından gelen çoğu defa da birbirleriyle çelişen bu isteklere karşı koymamakta ve devlet müdahalesinin gerçekten gerekip gerekmediğini incelemeyen ve böyle bir müdahalenin toplumsal maliyetini dikkate almadan bu istekleri karşılamaya çalışmaktadır (9).

Siyasi iktidarların seçimi kazanmak endişesiyle giriştikleri bu müdahaleler nedeniyle, bir taraftan piyasa mekanizmasının düzenlediği alanın sınırlarını daraltıp, ekonomi politize edilirken, diğer taraftan piyasanın etkinliği, yani sorunları çözmedeki başarısı zayıflamaktadır (10).

Politik yozlaşmanın bir başka göstergesi de siyasi iktidar sahiplerinin yakınlarını, akrabalarını ve dostlarını önemli makamlara atamalarda tercih etmeleridir. «Nepotizm» adı verilen bu uygulamaya göre idari görevlere atamalarda, kişilerde bulunması gereken nitelikler değil de politikacılara yakınlık derecesi esas alınmaktadır. Kollamacılığın halen olduğu politik sistemde yolsuzluk, uygulanmakta olan politikaları doğrudan etkilemektedir. Bu politikaların uygulanma şansı, politikacıların elde edeceği kazanç ve alacağı politik desteğe bağlı olarak değer kazanmaktadır. Devletten rant kollayan kesimin hazırladığı lisans ve tarife düzenlemeleri, endüstrilerin devletleştirilmesi ve devlet harcamalarının artırılması gibi araçlar, gelir sağlamak için kullanılacak yöntemler olarak görüldüğünden, bu araçlar rüşvet ve komisyon gibi çeşitli yollarla politikacılar tarafından bu kişilere verilebilmekte ya da politik destek için yeniden düzenlenerek kollamacılara sunulabilmektedir. Fiyat yapısının bozulmasına ve refahta azalmalara yol açan bu sub-optimal politikaların, yolsuzlukların bir sonucu olduğu kabul edilmektedir (11).

Nye'ye göre yolsuzluk, sosyal refahın gerçekleştirilmesinde kaynakları yanlış yönlendirme gibi bir fonksiyona sahiptir. Özellikle de ekonomik kazanç sağlamaktan çok, yolsuzluk sonucunda elde edilen kazançları gizlemek için sermaye kullanımının proje aşamasında teşvik edilen sektörlerde gerçekleştirilmektedir (12).

Le Vine'e göre ise, teşvik edilen projenin görünüşte ekonomik kazanç için planladığını, ancak gerçekte bu projeleri almak isteyen grupların, söz konusu projeleri ile ilgili ayarlamaları veya maliyetleri belirlenmiş sözleşmeleri elde etmelerinde yardımcı olmaları karşılığında, yolsuzluk yoluyla elde edecekleri kazançları düşünerek hareket etmektedirler (13).

(8) CED (Committee for Economic Development). *Redeining Government Role in the Market System*. New York. 1979. s. 17.

(9) Tuftes. E.R.: *Political Control of the Economy*. Princeton University Press. 1978. s. 11.

(10) Savaş Vural. F. «Anayasal İktisat». İzmir. 1993. s. 24.

(11) Kurer. O. «Chentism Corruption and the Allocation of Resources». (Tercüme, Metin Mekiç), *Public Choice*, ol. 77. No: 2. October. 1993.

(12) Nye. J.S. *Corruption and Political Development: A cost benefit analysis*. *American Political Science Review* 1.1967. s. 421.

(13) Le Vine. V.T. *Political Corruption: The Ghane Case*. Stanford University Press. 1976. s.101.

Scott, kollamacılık düşüncesinin kalkınma programlarında genellikle yer aldığını belirlemiştir. 1950'lerin sonlarında ve 60'larda Endonezya'daki devletleştirme uygulamalarında görüldüğü gibi, sosyalist politikaları savunan milliyetçi kanadın patronaj ve yolsuzluk yoluyla elde ettiği kazançların, yeni kazanç alanlarına kaydırmak için devletleştirme hareketine giriştiği görülmektedir (14).

Yolsuzluklar sonucunda meydana gelen pay dağıtımlarının kaynakların rant-kollama faaliyetleri ile dağıtılmasından çok daha önemli etkileri vardır. Eğer politikacılar, politika yapma yöntemlerinde yolsuzlukla bir kazanç elde etmeyi bekliyorlarsa, bunun sonucunda karşımıza sup-optimal politikalar çıkmaktadır. Benzer örnekler endüstrilerin devletleştirilmesindeki ölçüsüzlüğe izin verilmesi yanında, özel sektörün de ölçsüz dengesi ve bu ölçülerle oluşturulan rantın, ortaya çıkarılmasını belirten görüşleri de kapsamaktadır. Lisans ve sözleşmelerin en verimli üreticilere dağıtılması yolu ile rantın devlet hizmetlerinden çıkarılacağını ve yolsuzluğun bürokraside verimliliği arttırdığını savunan görüşler geçersizdir. Ayrıca devlet hizmetlerine farklı şekillerde giriş yolları var iken, rant-kollama yolunun kullanılmasının kaynakların dağıtımında kayıplara yol açtığını söyleyebiliriz.

5 — BÜROKRATİK YOZLAŞMA

Bürokratik yozlaşma, bürokrasi faaliyetleri üzerinde etki yapmak için bireyler ya da gruplar tarafından kullanılan yasadışı her türlü müesseseler olarak tanımlanabilir (15). Bürokratik yozlaşmalar spesifik yönlendirmelerle politik çıkar sağlamayı düşünen grupların ilgisine bağlıdır. Nitekim bir çok azgelişmiş ülkenin kalkınma çabalarının başlangıcında bu tür eğilimler görülmektedir. Hükümetin ekonomik politikalarının şekillendirilmesinde ortaya çıkan bürokratik yozlaşmalarda bürokratların sorumluluğu mal ve hizmet arz ederken görevlerini suiistimal etmesiyle meydana gelmektedir. Bu tip yozlaşmalara örnek olarak dış ticarete bilhassa ihracat, ithalat, yatırım veya üretim teşviklerinden elde edilen rüşvetler ya da vergi ödemekten kaçınmak şeklinde ortaya çıkan uygulamalar verilebilir. Bu tür rüşvetler ekonomik faaliyetler üzerindeki bir vergi benzeri pay niteliği taşımaktadır. Söz konusu ödemeler doğrudan politik karar alma mercii tarafından yasallaştırılamamaktadır. Alınan rüşvetleri devlet değil de bürokratlar tahsil etmektedir. Bu da hükümeti zafaya uğratan bir eylem olarak kamu oyunun tepkisine neden olmaktadır.

Politik ve ekonomik karar alma sürecinde ortaya çıkan bu tür ödemelerin etkilerinin net olarak belirlenmesi şimdilik mümkün gözükmemektedir. Geçmiş insanlığınun geçmişine neredeyse eşit olan bu tür ödemeler daha çok kamu politi-

(14) Scott, J.C. *Comparative Political Corruption* Englewood Cliffs, No: 1, Prentice-Hall, 1972. s. 121.

(15) Lett, Nathaniel H. «Economic Development Through Bureaucratic Corruption» (Tercüme: M.Sakal), in: Arnold J. HEIDENHEIMER, Michael JONSTON ve Victor T. LEVINE., *Political Corruption A. and book*. New Brunswick. Transorction Publishens. 1988. s. 389.

larının yönlendirilmesinde tercih edilecek politikaların seçilmesini zorlaştırdığı gibi kalkınmayı da engellediği görülmektedir (16).

Kamu için transfer akışının ortaya çıkması, özel sermaye için yeterli güvenin sağlanmasını engellemekte ve bilhassa az gelişmiş ülkelerde hükümetlerin kaynak ihtiyaçlarının artması, kamu müdahalelerinin artması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla politik baskılar ve devletin aşırı bir biçimde kaynak sıkıntısı içerisinde olması piyasalara aşırı devlet müdahalesine neden olmaktadır. Özellikle Türkiye'de bürokratik yozlaşmanın en önemli sebeplerinden olan devletin ekonomi üzerindeki ağırlığı olayın odak noktasını teşkil etmektedir. Halbuki Devletin üretici görevi, fertlerin piyasa aracılığı ile gerçekleştiremedikleri veya etkin bir biçimde gerçekleştiremedikleri işleri kapsar. Kamusal Tercih Teorisi devletin üretici görevinin kamusal mallar adı verilen malların üretimi ile sınırlı olması gerektiğini öne sürmüştür. Bu temel özelliği; tüketiminin, sadece malın bedelini ödeyenle sınırlı tutulmasıdır (17).

Toplumsal malların söz konusu olduğu yerlerde ondan karşılıksız nimetlerden kesimin de olması kaçınılmazdır. Siyasi iktidarın politikalarını uygulamaya koyan ve devletin günlük hizmetlerini gören görevlilerden oluşan bürokrasi, gelirini ürettiği hizmetlerin satışından değil; siyasi iktidarların tahsis ettiği bütçeden karşılırlar. Bürokrasinin görevi bu bütçeyi, toplumsal hizmetlere dönüştürmektir. Niskanen bireysel çıkar motifinin bürokrasinin kendilerine tahsis edilen bütçeyi artırmak hedefine yönelik çabayı ifade ettiği düşüncesindedir (18).

Günümüzde uygulanan çağdaş demokratik sistemler, sahiplerinin izni olmadan özel mülkiyeti ele geçirmek için kişisel çıkarları kollayan bir kurum haline dönüşmüştür. Bunun yıllar önce Bastiat'ın yasal soygun adını verdiği durumdan farkı yoktur. Devlet zoruyla ve düzenleyici transferler yoluyla gelirin yeniden dağılımı yapılmakta ve bunun için de demokrasilerin çoğunluk kuralına dayalı yasama gücü kullanılmaktadır (19).

Konuya Türkiye cephesinden baktığımız zaman tarihi gelişimi içinde devletin ekonomi içindeki rolünün sürekli artmış olduğunu göreceğiz. Cumhuriyetin ilk yıllarında kalkınmanın özel sektör tarafından gerçekleştirilmesine ilişkin politikanın uygulandığı dönemde devletin rolü sınırlı kalmıştı. Ancak 1930'lu yıllardan sonra devlet, sanayi, ulaştırma madencilik ve bankacılık alanlarında faaliyetlere girmesiyle birlikte devletin etkinliği her alanda hissedilmeye başlandı. Devlet bir taraftan her türlü ekonomik faaliyetlere katılırken özel sektörü desteklemeyi de ihmal et-

(16) Lett. Nathaniel H. «Economic Development Through Bureaucratic Corruption» (Tercüme: M.Sakal). in: Arnold J. HEIDENHEIMER. Michael JONSTON ve Victor T. LEVINE., Political Corruption A. Hand book. New Brunswick. Transorction Publishens. 1988.

(17) Savaş. Vural. F. «Anayasal İktisat». İzmir. 1993. s. 23.

(18) Nuskanen. W. A. «Bureaucracy and Repesantative Government» (Tercüme: İ. Aktürk). New York oldine-Athertan. 1971.

(19) Dorn. J.A. «Introduction: The Transfer Society» The Conta Journal. Vol. 6. No: 1 (Spring--Summer. 1986). s. 1-17.

memektedir. Devlet 1930'lardan itibaren aktif bir şekilde özel sermaye birikiminin oluşmasına yardımcı olmuştur. Bunun için özel sermaye kesimine ucuz kredi, teşvik, vergi istisnası, muafiyet ve korumacılıkla kaynak aktarımında bulunmuştur. Bütün bu imkanlar Türkiye'de siyasi iktidarın ve devleti ele geçirmenin önemini artırmış ve siyasetin niteliğini değiştirmiştir.

Türkiye'de siyasi otorite devletin sağladığı imkanları iktidar yoluyla ele geçirme ve yandaşlara dağıtma aracı olmuştur. Devlet, KİT'ler kanalıyla üretime doğrudan katıldığı gibi teşvikler, kamu bankalarının verdiği ucuz krediler, vergi istisnası ve ihaleler yoluyla da dolaylı olarak sermaye birikimini etkileyebilmekte ve kamudaki istihdam imkanlarını kullanabilmektedir (20).

Ülkemizde piyasa ekonomisinin tüm kurum ve kurallarıyla yerleşmemiş olması da siyasetin yozlaşma sebeplerinden biridir. Her yönüyle piyasa mekanizmasının işlemediği durumlarda siyasi iktidar bu mekanizmayı kendi çıkarları istikametinde keyfi olarak belirleyecektir. Bu keyfiliğe karşı oluşabilecek muhtemel tepkileri siyasi iktidar, ganimetten paylandırarak önleme yoluna gitmektedir. Demokratik sistem içinde oluşan çeşitli örgütsel tepki gruplarının talepleri çerçevesinde ekonomi politikası yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Örgütlü sermaye kesimine teşvikler, korumalar, vergi istisnaları, sendikali işçi kesimine yüksek ücretler, kırsal kesim seçmenlerine yüksek taban fiyatları ve düşük faizli krediler sağlanarak sisteme rant-ekonomisi özellikleri kazandırılmaktadır.

Türkiye'de bu alandaki politik ve bürokratik yozlaşmanın sebeplerinden birini de üretken bir sermaye sınıfının tarihsel süreç içinde kendi imkanlarıyla gelişmiş olmasında aramak lazım (21).

Türkiye'de sermaye birikimi Batı'nın yaşadığı kapitalizme geçiş sürecinden farklı bir yapıda oluşmuştur. Türkiye'de devlet çeşitli yollarla sermaye birikimini oluşturan bir kurum niteliğindedir. Yeni filizlenen sermaye sınıfı, devleti bir gelir kaynağı olarak algılanmaktan da öte kullanmıştır. Her siyasi iktidar kendi yandaşlarına devlet musluklarını açarak palazlandırma taktikleri uygulamıştır. Sistemin bunalıma girdiği dönemlerde asker ve sivil bürokrasi omuz omuza yine kendi bildikleri şekilde sisteme müdahale ederek piyasa ekonomisinin doğal sürecini etkilemeye çalışmışlardır. Ekonomi yönetiminde sivil ve asker bürokrasinin etkisi her dönemde bütün ağırlığıyla hissedilmiştir. Ülke ekonomisine piyasa ekonomisinin hakim olması adeta bu kesimin çıkarına bağlı kalmıştır. Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinde piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarının yerleşmesinden yarar görece herhangi bir kesim ortaya çıkmadığı için, piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarının yerleşmesini savunan bir kesim olmamıştır (22).

Gelişmiş piyasa ekonomilerinde devletin rolü, piyasa ekonomisinin devamını

(20) Çapoğlu. G., «Türkiye'de Siyasi Tıkanıklığı Aşmak İçin». Stratejik Araştırmalar Vakfı. Ankara. 1994. s. 44.

(21) a.g.e. s. 45

(22) a.g.e. s. 46

sağlayacak nitelikte olmalıdır. Böyle olması halinde siyasi iktidar devleti kendi yandaşlarına peşkeş çekme ortamını bulamayacaktır. Piyasa koşullarına aykırı bir şekilde, devletin bankalarıyla ülkenin finans sistemini, KİT'ler yoluyla da üretim ve hizmet sektörlerini, yönlendirmeye çalışmasıyla ekonomi üretkenlik kazanamayacağı gibi siyaset de ganimet dağıtan bir kurum olarak ekonomik yapıyı çıkmaza sokacaktır.

6 — SONUÇ

Sağlanan politik ve ekonomik istikrarla oluşturulan makro ekonomik ortamda uluslararası rekabet gücüne imkan tanıyacak bir yapılanmanın alt yapısını oluşturmak esas alınmalıdır. Belirsizliklerin asgariye indirildiği istikrarlı bir makro ekonomik ortam, teknoloji destekli verimliliğe ve üretkenliğe zemin oluşturmalıdır. Rant devleti modelinden, üretken devlet yapısına geçişi sağlayacak siyasi ve idari yapılanmaya gidilmelidir. Devletin elinde tuttuğu kaynakların dağıtım fonksiyonunu, rantçılığa meydan vermeden en rantabl bir şekilde kullanımını sağlamak gerekmektedir. İnsiyatif ve keyfilik gücü devletin elinden alınarak ekonomik birimlerin devletten rant almak yerine çabalarını üretken alanlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

Kalkınmaya engel olan politik ve bürokratik yozlaşmanın, ekonomik bünye üzerinde oluşturduğu derin rahnelerin etkisini zayıflatacak doğru sistemi siyasal ve ekonomik hayata hakim kılmak önerdiğimiz stratejinin temel düşüncelerinden biridir. Toplumun ileriye dönük gelişimini olumsuz etkileyen politik yozlaşma, ekonomik kaynakların israfına ve kötü kullanımına neden olmaktadır. Devletin ekonomideki rolü ile orantılı olarak artış gösteren politik ve bürokratik yozlaşmanın görüldüğü ülkelerde iktidar, siyasi partilerce toplumun gelişmesinde ve kalkındırılmasında kullanılan bir araç değil de sanki yandaşlarıyla birlikte yağmalar yapacakları ganimet vasıtası olarak görülmekte ve kullanılmaktadır. Ayrıca devlet son on yıldır uyguladığı finansal politikalarla reel üretim artışı sağlamak yerine rant gelirlerini artıran büyük bir rantıye kesim oluşturmuştur. Uygulanan yüksek faiz politikaları sonucu risksiz, alın teri olmayan kazancın cazibesi üretim yapan sanayicileri reel üretimden vazgeçmeye zorlamıştır. Bütçenin sadece % 6'lık kısmını yatırıma ayırabilen bir ülkede uygulanan rantçı politikalar sonucu reel sektörün de yatırım yerine spekülatif kazançlar peşinde koşması ekonomik göstergeleri olumsuz etkilemektedir.

Yeterli ölçüde kalkınma potansiyeline sahip ülkemizin kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirebilecek köklü yapılanmalara ihtiyaç vardır. Ülkenin rant toplumundan üretim toplumuna geçişini sağlayacak bu yapılanmanın önceliklerinden birisi ekonomik ve siyasi istikrardır. İkincisi, serbest pazar ideolojisi üzerine kurulan devletin minimal ve etkin olduğu «pazarı yönetici» ekonomik politikalarıdır. Üçüncüsü ise, eğitim ve teknolojiye gereken önemin verilmesi ve yeterli kaynak sağlanmasıdır. Tek başına bu etkenlerin belki hiç birisi sonucu belirleyici olmayacaktır.

Denim

by

ordenim®



ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ TA.Ş.

Cumhuriyet Caddesi No: 255 Kat 5, 80230 Harbiye - İstanbul

Tel: (0212) 296 28 08 (9 hat), Fax: (0212) 296 28 02

Fabrika: P.K. 31 Kayseri, Tel: (0352) 336 26 80, Telex: 49540, Fax: (0352) 336 26 85

Görüşler

Doç. Dr. SUAT OKTAR

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Merkez Bankasının Bağımsızlığı ve Düşük Enflasyon Hedefi: Yeni Zelanda Deneyimi

Bir merkez bankasını bağımsız yapan temel ölçütlerin başında fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik görevin üstlenilmiş olması gelir (1) [*]. Merkez bankasının politik otorite karşısında özellikle politik bağımsızlığından söz edebilmesi (2), böyle bir görevin angajmanıya mümkündür (3). Merkez bankasının yerine getirmekle yükümlü olduğu birçok asli görevi bulunmasına karşın, uzun dönemde enflasyon oranının düşük düzeylerde kalacak şekilde bir fiyat istikrarının gerçekleştirilmesi daha önemli ve öncelikli bir hedef olarak kabul edilir.

Özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren dünya genelinde uzun süreli ve yüksek oranlı enflasyon sürecinin yaşanması, ekonomide fiyat istikrarının sağlanması öncelikli bir politika olarak gündeme gelmiştir. Bugün birçok merkez bankası fiyat istikrarını sağlamak üzere doğrudan sorumluluk üstlenmektedir. Gerçekten de, özellikle bağımsız bir kimliğe sahip olan merkez bankaları, fiyatlar genel düzeyinde istikrarın sağlanması ve bu istikrarın uzun süreli korunması konusunda kamuoyu önünde açık taahhüt altına girmektedir. Bunun için de, merkez bankası önceden bir enflasyon hedefi belirlemekte ve bu hedefin gerçekleştirileceğine ilişkin kamuoyu önünde sorumluluk yüklenmektedir.

Enflasyon hedefi genellikle iki üç yıl ya da daha uzun bir periyod için sözkonusu olmakta ve düzeyi belirli bir rakamla ya da rakamlar içeren aralıkla sınırlanmaktadır. Uygulamada çoğu kez tek bir rakamdan çok, belirli bir aralığın saptanması tercih konusudur. Zira, böyle bir tercih, merkez bankasının mutlak bir hedefi ıskalayabileceği olasılığından dolayı, kamuoyu için daha inandırıcı ve güvenilir ola-

[*] Dipnotlar yazının sonunda yer almaktadır.

caktır. Üstelik aralık tercihi, kabul edilebilir bir sapmayı içerdiği için, sorumluluğun gerçekleşmesi açısından da bir avantajdır (4).

Merkez bankasının kısa ve orta vadeli enflasyon hedefleri saptayarak kamuoyuna bu hedeflerin gerçekleştirileceğine ilişkin açık taahhütlerde bulunması, uygulamada olumlu sonuçlar vermektedir. Her şeyden önce, enflasyonun hedeflenmesinden beklenen temel amaç, merkez bankasınca yürütülen para politikaları için bir nominal çıpa (anchor) oluşturmaktır. Enflasyonun hedeflenmesi, bilgi değişkenlerinin kamuoyu tarafından izlenmesini içerdiği için açıklığı ve güvenilirliği sağlar. Kuşkusuz böyle bir ortamda bir yandan toplumdaki yerleşik enflasyon beklentileri kırılmakta; diğer yandan da ekonomik koşullarla ilgili sağlıklı öngörülerde bulunma olanağı doğmaktadır (5). Daha açık bir deyişle, ekonomik riskler önemli ölçüde azalmaktadır. Enflasyonun düşük düzeylerde gerçekleşeceği yönünde taahhütler, belirsizlikleri azalttığı gibi; emek ve sermaye arasındaki ilişkilerin daha iyi planlanmasına ve daha sağlıklı sözleşmelerin yapılmasına yardımcı olmaktadır (6).

Parasal hedeflere ilişkin olarak kamuoyuna taahhütte bulunma, özellikle Yeni Zelanda başta olmak üzere Almanya ve Kanada dahil birçok ülkenin merkez bankası tarafından uygulanmaktadır. Bu ülkelerin merkez bankalarının bağımsızlık dereceleri oldukça yüksektir. Ancak benzeri uygulama, merkez bankasının bağımsızlık derecesinin düşük olduğu İtalya'da bile sözkonusudur (7). Yapılan enflasyon tahminlerinin doğruluğu ya da gerçekleşme olasılığı ülkeler arasında büyük farklılık göstermektedir. Alman Bundesbank ve İsviçre Merkez Bankası (Swiss National Bank)'nın enflasyon tahminlerinin Federal Reserve ve İngiltere Bankası'na (Bank of England) oranla daha güvenilir olduğu belirlenmiştir. Daha geniş bir saptama ise merkez bankalarının bağımsız olduğu ülkelerde enflasyonun daha düşük düzeylerde gerçekleştiğidir. Çünkü bu ülkelerde merkez bankaları güvenilir ve uygulanan para politikaları da inandırıcı (credible) bulunmaktadır. Kamuoyu tarafından güvenilir bulunan ve onun desteğini arkasına alan bir merkez bankası aynı zamanda saygın (reputed) sayılır. Böyle bir merkez bankası da ekonomide genel bir durğunluğa neden olmadan düşük oranlı bir enflasyonu daha kolayca gerçekleştirir (8).

Merkez bankasının güvenilirliğini artırmanın ve korumanın en etkin yolu ise şeffaflıktır (transparency). Şeffaflık, merkez bankasının belirlediği hedeflerin ve tüm işlemlerinin saydam, anlaşılır ve kamuoyunun denetimine açık olmasıdır (9). Şeffaflık, merkez bankasının kredibilitesini kamuoyu önünde artırdığı gibi; bankanın işlemlerinin doğuracağı sonuçların da anlayışla karşılanmasına ortam hazırlar (10). Buna göre, para politikalarının ciddi bir sapma göstermeden uygulanacağı konusunda kamuoyunun güvenini ve desteğini kazanmış saygın bir merkez bankasının enflasyonla mücadelede başarısı büyük olacaktır. Bununla birlikte, saygınlığın varlığı enflasyonu bütünüyle sıfırlamaz, ancak önemli ölçüde azalmasını sağlar (11).

Uygulamada Enflasyonun Hedeflenmesi

Yeni Zelanda'nın yeni merkez bankası yasası 1 Şubat 1990 yılında yasallaşarak yürürlüğe girdi. Üzerinde yoğun tartışmalar yapılmasına karşın, muhalefetin

de destek vermesi sonucunda yasanın Parlemtentodan geçmesi pek zor olmadı (12). Geçmişte yaşanan yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık kamuoyunun olduğu kadar, politik desteğin de sağlanmasını kolaylaştıran ana etken oldu. Son otuz yıldır yüksek oranlı enflasyonun yaşanması sonucu toplumsal baskıların artması ve politik istikrarın bozulması hem kamuoyunun hem de siyasi çevrelerin konuya duyarlı ve olumlu yaklaşımlarını sağladı. Enflasyon 1960 yılından bu yana OECD ortalamasını iki kat aşarken, son on yıl ise ortalamanın en az yüzde 10 üzerinde gerçekleşti (13).

Yasanın hazırlanması sürecinde Bundesbank, Federal Reserve ve İsviçre gibi bağımsızlık derecesi yüksek olan merkez bankalarının yasaları detaylı biçimde incelendi. Sonuçta Kanada Merkez Bankası model olarak benimsendi. Ancak, bu modele, ülkenin koşulları dikkate alınarak bazı unsurlar eklendi (14). Hazırlık çalışmaları Merkez Bankası ve Hazine tarafından koordineli biçimde yürütüldü. Özellikle teknik konularda banka ile Hazine arasında görüş birliğinin yaratılmasına özen gösterildi.

Yeni yasanın yürürlüğe girmesi sonucunda merkez bankası, siyasi otoritenin nüfuz ve baskısından geniş ölçüde izole olmasını sağlayan bir statü kazandı. Böylece uzun yıllar banka üzerinde ciddi biçimde hissedilen siyasi vesayet büyük ölçüde ortadan kalkmış oldu.

Yeni yasayla merkez bankasını yetki ve sorumlulukları açık bir biçimde düzenlendi. Buna göre banka, para politikasını doğrudan belirlemekte ve politikanın uygulanmasını da bizzat kendisi gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, para politikasının formüle edilmesine ve yürütülmesine siyasi otoritenin etki ve belirleyici rolü hemen hemen yok gibidir. Ancak bu politika hükümetin genel ekonomi politikasına ters düşemez. Nitekim para politikasının genel ekonomi politikasıyla çalışması durumunda, hükümet, merkez bankasına uyarılar gönderme hakkına sahiptir. Dahası, hükümet bir seneden daha uzun olmayan bir süre için para politikası çerçevesinde bir hedefin gerçekleştirilmesi amacıyla bankaya müdahalede bulunabilmektedir (15).

Yasanın temel hedefini fiyat istikrarının sağlanması oluşturmaktadır. Uygulanan para politikası tümüyle bu çerçeveye oturmakta; politikaların başarı ölçüsü bu hedefin gerçekleştirilmesi koşuluna bağlı olmaktadır. Ancak, merkez bankasına yasal yönden bağımsızlık kazandırılmış olması, fiyat istikrarının teminatı sayılmaktadır.

Uygulamaya göre merkez bankasının guvernörü Maliye Bakanı ile periyodik biçimde görüş alışverişinde bulunarak enflasyon hedefini belirlemekte ve bunu kamuoyu önünde deklare etmektedir. Bu deklarasyonla guvernör, enflasyonun düşük düzeylerde tutulacağına ilişkin taahhüt altına girmekte; yapacağı uygulamaların sonuçlarına katlanmayı kabullenmektedir. Bu yükümlülük, kurum olarak merkez bankasının kendisinden çok, özellikle guvernörü bağlamaktadır. Zira enflasyon hedefi guvernörün başarısının ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Merkez bankası guvernörü taahhüt ettiği enflasyon hedefinin gerçekleşmemesi durumunda beş yıllık görev süresinin bitmesi beklenmeden görevden alınmaktadır (16). Böyle bir uygulama katı bir yaklaşım olmakla birlikte, guvernörün kararlı davranmasını

ve faaliyetlerinde disiplinli olmasını sağlayıcı yönde zorlayıcı nitelik taşıdığı için olumlu bulunmaktadır. Bir başka yönden de enflasyon hedefi ile guvernörün performansının ilişkilendirilmesi, merkez bankası üzerindeki politik müdahalelerin sona ermesi ve bağımsızlığın bir ölçüde garantisi anlamını taşımaktadır.

Merkez bankasına sağlanan bağımsızlık, hedefin ya da hedefler setinin belirlenmesi ve hedeflerin realize edilebilmesi erkini vermekle birlikte, politik otoritenin banka üzerindeki nüfuzunu kıramamaktadır. Governörün Maliye Bakanı'na karşı sorumlu olması, siyasi otoritenin bir ölçüde denetim gücüne sahip olduğunu gösterir. Merkez bankasının sorumluluğu sadece siyasi otoriteyle sınırlı değildir. Bu sorumluluk, aynı zamanda kamuoyunu kapsayacak kadar geniş bir alanı içerir. Nitekim merkez bankası en az her altı ayda bir yürüttüğü politikanın sonuçlarını ve son performansını yeniden gözden geçirerek belirlenen hedef döneme ilişkin tahminlerini kamuoyuna açıklamakla yükümlüdür (17).

Uygulamanın başladığı 1990 yılıyla birlikte, gelecek yıllara ilişkin enflasyon hedefleri saptanarak kamuoyuna açıklandı. Tüketici fiyatları endeksi baz alınarak tahmin edilen enflasyonun 1991 yılı için % 2.5-4, 1992 yılı için ise % 1-3.5 arasında bir düzeyde gerçekleşmesi hedef alındı. 1992 yılı sonunda bu oranlar revize edilerek 1993 yılı sonuna kadar % 0-2 arasında gerçekleşeceğine ilişkin açık bir hedef saptandı (18).

Yeni Zelanda, hedef enflasyon uygulamasına başarılı bir örnek sayılmaktadır. Çünkü tahmin edilen hedefler büyük ölçüde realize olmuştur. Nitekim 1990 yılında % 6.1 olan enflasyon sırasıyla 1991'de % 2.6, 1992'de % 1.0 ve 1993'de de 1.3 olarak gerçekleşmiştir (19). Enflasyon artışının 1994'de de % 2'nin altında kalması, fiyatlar genel düzeyinde istikrarın sağlandığını ortaya koymaktadır.

Ne var ki, sürdürülen sıkı ve kontrollü para politikası ekonominin daralması sonucunu da beraberinde getirdi. Olası bir resesyon tehlikesinin yaşanmaması için daha esnek bir para politikasının uygulanmasının gerekliliği özellikle muhalefet çevrelerinde ciddi biçimde tartışılır oldu. Hükümet de bu eleştirilere kayıtsız kalamadı ve daha az sıkı bir para politikasının uygulanması yönünde karar aldı. Nitekim, şimdi enflasyona ilişkin hedef bandının bu amaç doğrultusunda % 3'e genişletilmesi bekleniyor (20). Ancak bu durum, fiyat istikrarı amacından kesinlikle bir sapma olarak kabul edilmiyor.

Sonuç

Parasal göstergelerle ilgili olarak hedefler saptama ve bunların realize edileceğine ilişkin kamuoyuna karşı bağlayıcı olma, bağımsız merkez bankasının temel karakteristiği olarak kabul edilmektedir. Günümüzde bağımsızlık derecesi yüksek olan merkez bankaları bu uygulama içindedir. Bu yaklaşımla enflasyonun düşürülmesine önemli başarıların elde edilmiş olması, hedef enflasyon uygulamasının önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle döviz kuru hedefi gibi açık bir nominal çıpanın yokluğunda ve sık sık karşılaşıldığı gibi maliye ve para politikalarına ilişkin belirsizliklerin varlığı durumunda, izlenen para politikasının güvenilirliği önemli bir sorun kaynağıdır. İşte enflasyonun hedeflenmesi, para politikasının gü-

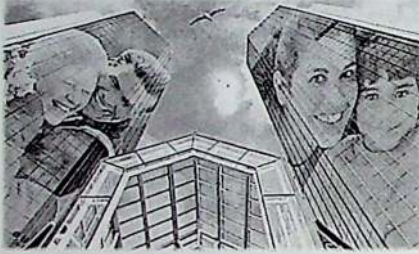
venilirliği sorununu ortadan kaldırdığı gibi, aynı zamanda düşük enflasyona ulaşmanın da etkin bir aracı olmaktadır.

DİPNOTLAR

- (1) Merkez bankasının bağımsızlığının ölçüsünü belirleyen ölçütlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Don Fair, «The Independence of Central Banks», *The Banker*, 1979, s. 31 – 41. John B. Goodman, *Monetary Sovereignty: The politics of Central Banking in Western Europe*, Cornell University Press, 1992. Alex Cukierman, *Central Bank Strategy, Credibility and Independence: Theory and Evidence*, Cambridge, MA: MIT Press, 1992. Sylvia Maxfield, «Financial Incentives and Central Bank Authority In Industrializing Nations», *World Politics*, No. 46, (July, 1994), s. 556 – 88.
- (2) Merkez bankasının politik bağımsızlığı, bankanın para politikasının enflasyon ya da ekonomik aktivite düzeyi gibi nihai hedeflerini belirleyebilme kapasitesini ifade eder. Bu tanımla ilgili olarak bkz; Alberto Alesina ve Lawrence H. Summers, «Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence», *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 25, No: 2, (May, 1993), s. 151 – 162.
- (3) Merkez bankalarının asli görevleriyle ilgili geniş bilgi için bkz: M. H. de Kock, *Central Banking*, London Staples Press, Third Edition, 1961. Jon D. Stanford, *Money, Banking and Economic Activity*, New York, 1973.
- (4) Timothy D. Lane, Mark Griffiths ve Alessandro Prati, «Can Inflation Targets Help, Make Monetary Policy Credible?», *Finance and Development*, Vol. 32, No. 4, (December, 1995), s. 21.
- (5) Helmut Schlesinger, «Current conditions of German monetary policy and the steps towards European Monetary Union», *Deutsche Bundesbank, Auszüge Aus Presseartikeln*, No. 8, (vom 30, Januar 1993), s. 2.
- (6) Robert T. Parry, «Low Inflation and Central Bank Independence», *Federal Reserve Bank of San Francisco Weekly Letter*, No. 92 – 96, (July 17, 1992), s.n.y.
- (7) Malcolm Edey, «Costs and Benefits of Moving From Low Inflation to Price Stability», *OECD Economic Studies*, No. 23, (Winter, 1994), s. 118.
- (8) Robert T. Parry, a.g.m., s.n.y.
- (9) Richard Erb, «The Role of Central Banks», *Finance and Development*, Vol. 26, No: 4, (December, 1989), s. 13.
- (10) Erdinç Tokgöz, «Merkez Bankalarının Bağımsızlığı», *Hacettepe Üniversitesi İkt. ve İd. Bil. Fak. Cilt. 13/1995*, s. 6.
- (11) Manfred J. M. Neumann, «Precommitment by Central Bank Independence», *Open Economies Review*, No. 2, (1991), s. 98.
- (12) R. Lindsay Knight, «Central Bank Independence in New Zealand», Ed. Patrick Downes ve Reza Vaez – Zadeh, *The Evolving Role of Central Banks*, Washington, D.C., IMF, 1991, s. 140.
- (13) Colin James, «Working model», *Far Eastern Economic Review*, (October 17, 1991), s. 88.
- (14) R. Lindsay Knight, a.g.m., s. 142.
- (15) R. Lindsay Knight, a.g.m., s. 143.
- (16) Stanley Fischer, «Central Bank Independence Revisted», *American Economic Review*, Vol. 85, No. 2, (May, 1995), s. 202.
- (17) R. Lindsay Knight, a.g.m., s. 143.
- (18) Andreas M. Fischer ve Adrian B. Orr, *Monetary Policy Credibility and Price Uncertainty: The New Zealand Experience of Inflation Targeting*, *OECD Economic Studies*, No. 22, (Spring, 1994), s. 158.
- (19) E.I.U. The Economist Intelligence Unit, *World Outlook 1996*, s. 61.
- (20) Terry Hall, «New Zealand inflation target should be eased», *Financial Times*, (June 28, 1996), s. 5.

*Türkiye'de
gelenekle geleceği
bağlayan köprü*

Akbank'tır



*Akbank 21. yüzyıl
bankacılığında güven,
istikrar ve çağdaşlığın
simgesidir.*

Türkiye'de çağdaş bankacılığın ulaştığı son noktada Akbank vardır. Yurtiçinde 500'e yakın şubesi, yurtdışında 9 temsilciligi, dünyanın 500 büyük bankası arasındaki yeri ve uluslararası iştirakleriyle yanı başınızdaki gelecek Akbank'tır.

Londra'da tamamı Türk sermayesiyle gerçekleştirilen ilk Türk bankası **Sabancı Bank plc**'yi, ülkemizde ise Fransa'nın en büyük bankası **Banque Nationale de Paris** ve Almanya'nın ikinci büyük bankası **Dresdner Bank A.G.** ile ortak olarak **BNP-Ak - Dresdner Bank**'ı Akbank kurmuştur.

Japonya'dan **Toyota (Toyotasa)**, **Bridgestone (Brisa)**, Amerika'dan **IBM (I-Bimsa)**, **Philip Morris (Philsa)**, **Du Pont (Dusa)**, Hollanda'dan **Philips (Philips)**, Belçika'dan **Bekaert (Beksa)** ve her biri sektörlerinin lideri olan **Sasa**, **Bossa**, **Kordsa**, **Yünsa**, **Çimsa**, **Oralitsa**, **Temsa**, **Olmuksa** gibi kuruluşlar Akbank'ın önde gelen uluslararası ve yerli iştiraklerindedir.

Türkiye, Akbank'a güvenir...
Dünya, Akbank'a güvenir...

AKBANK
Güveninizin Eseri

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

I — 1996 EYLÜL SONUNDA EKONOMİK PANORAMA

İkinci Kaynak Paketi Açıklandı

Devletin gerekli giderler, yatırım ve gelişmeler için ihtiyaç duyduğu kaynak arayışları ile ilgili bir gelişme 1996 yılı Eylül sonlarında, kamuoyunda «İkinci Kaynak Paketi» adı verilen mali imkan tahminlerinin Sayın Başbakan Erbakan tarafından açıklanmasıdır. Bu paketin ve mali beklentilerin özet açıklaması şöyle yapılabılır:

- İçki ve sigarada bandrol uygulaması (45 trilyon TL).
- Sosyal güvenlik kurumlarının gayri menkullerinin satışı (425 trilyon TL).
- Altın stok bildiriminin rahatlatılması (64 trilyon TL).
- Döviz hesabı ile yerli otomobile vergi indirimi (28 trilyon TL).
- Akdeniz'e içme suyu temini (120 trilyon TL).
- Solvente fon uygulaması (20 trilyon TL).
- Özel turistik saha tahsisi (8 trilyon TL).
- Gecekonduların modernleştirilmesi (20 trilyon TL).
- İleriki kârlara katılım payından (10 trilyon TL).
- Kamu kâğıtları faizleri tevkifatı (170 trilyon TL).
- Cep telefonları aylık sabit kesintileri (10 trilyon TL).

Bu paketin yaklaşık 10 milyar dolarlık gelir hedeflediği anlaşılmaktadır. Birinci paket, zamanlama ve gerçekleştirme imkanları açısından eleştirilmiştir. İkinci paket içinde benzer eleştiriler yapılmaktadır. Ancak şu durumu da gözden uzak tutmak gerekir. Bu durum, Hükümetin bir yönü ile IMF ile görüşmeyi sürdürmesidir.

IMF ile bir stand-by anlaşması yapılması ve Türk ekonomisinin acı reçete ile düzenlenmesi bahis konusudur. Bu amaçla bir IMF heyetinin 15 Ekim 1996 tarihinden önce ülkemize gelmesi beklenmektedir.

Diğer taraftan kaynak arayışı sürerken, Türkiye'nin dış ülkelerden tahsil edemediği alacaklarını da 2.2 milyar dolara ulaştığı hatırlatılmaktadır. Ayrıca, Ülkemizdeki ekonomik eğilimler dolayısı ile açıklanan ekonomik hedeflerin DPT tarafından düzeltilmesi de gerekli görülmüştür. Buna göre bütçe açığının 1997'de 2.5 katrilyon liraya ulaşacağı, 1996 yıl sonu itibarıyla büyüme hızının % 3.5'den % 7.5'e, enflasyon oranının % 65'den % 85'e yükseleceği öngörülmüştür.

Sayın Erbakan'ın 4 ve 7 Ekim 1996 tarihleri arasındaki Mısır, Libya, Nijerya ziyaretlerinin mali amaçtan ziyade, politik amaçlar olduğu kanısındayım. Bu arada Libya'dan Türk müteahhitlerinin 300 milyon dolar tutarındaki alacaklarının kısmen de olsa tahsili mümkün olabilir.

Büyüme Hızı ve Yatırımlar Devam Ediyor

Ülkemizdeki ekonomik ve politik istikrarsızlıklara karşın büyüme hızının artmaya devam ettiği ve edeceği görülmektedir. DPT'nin hedef yükseltmekteki kararı bu durumu doğrulamaktadır. DİE rakamları, 1996 sanayi üretiminin, 1995 yılının ilk yedi ayına göre % 4.3 arttığını açıklamaktadır. Yatırımlarda da büyük gelişmeler izlenmektedir. Örneğin, Shell-Mitsubishi-Kellog konsorsiyumu, Şişecam sanayinin iki yıl içinde 1.5 milyar dolarlık yatırımları, Bosh, Ezacıbaşı ve İhlas grubu yanında; çimento, tekstil, besicilik, termik santral alanlarında ve Almanya'da Türk firmalarının yatırımları önemli gelişmelerdir. Ayrıca Sabancı-Hoechst işbirliği ile polyster kord bezi üretimi ve Temmuz ayında verilen 132 trilyon liralık 399 adet teşvik belgesinde bu gelişmeler içerisinde belirtilmesi gerekir.

Bedelsiz Oto İthalat Sıkıntısı Sürüyor

Otomotiv sektöründe bedelsiz ithalat huzursuzluğu devam etmektedir. Sektör mensuplarının 3 Eylül 1996 günü Bursa'da yaptıkları toplantıyı takip eden girişimler uygulamayı Ekim ayına kadar ertelemeyi sağlamıştır. Buna rağmen, bedelsiz ithalat yolu ile gelecek araçlara % 50 indirimli taşıt alım vergisi ile ilgili kararname yola çıkmış bulunmaktadır. Bedelsiz ithalat kararnamesinin Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesi üzerine, Hükümetin konuyu bir Bakanlar Kurulu Kararına çevirmesi bahis konusudur.

Özelleştirme Yürümüyor

Özelleştirme konusunda henüz bir uygulama yoktur. Ancak Etibank ve Erdemir'in öncelikle özelleştirileceği, ayrıca sekiz limanın işletme hakkı verilerek özelleştirileceği açıklanmıştır. Bu limanlar şunlardır; «Antalya, Tekirdağ, Trabzon, Rize, Ordu, Giresun, Samsun ve Hopa.»

Kamu Borçları

İç borç stokunun, Hazine Müsteşarlığı verilerine göre 2 katrilyon 490 trilyonu bulduğu anlaşılmaktadır. 24 Eylül 1996 günü yapılan bono satışı, 196 gün vadeli olarak 199 trilyon lira olmuştur. Ekim ayı iç borç ödemesi 383.5 trilyon liradır. 2 Ocak - 25 Eylül 1996 dış borç ödemesi 6.6 milyar dolar olmuştur. Döviz kurlarının yükselme eğilimini sürdüreceği tahmin edilmektedir. Döviz rezervi ise 20 Eylül 1996 tarihi itibarıyla 15 milyar 943 milyon dolara gerilemiştir.

Enflasyon

Eylül ayı enflasyon rakamları DİE verilerine göre aşağıdaki tabloda karşılaştırılmalı olarak açıklanmıştır.

	Eylül		Eylül - Eylül	
	1996	1995	1996	1995
Tüketici fiyatları indeksi	6.1	7.7	79.3	85.8
Toptan eşya fiyatları indeksi	5.1	4.6	79.8	76.5

II. EKONOMİK OLAYLAR

1996 Eylül ayında tespit edilen ekonomik olayları iki ana başlık altında toplamak gerekir. Bankalarla ilgili olaylar ve dış ticaretle ilgili olaylar. Bunları şöyle açıklamak mümkündür.

Dış Ticaretle İlgili Olaylar

Dış Ticaret Rakamları Belli Oluyor

Gümrük Müsteşarlığı tarafından açıklanan dış ticaret rakamlarımız 1996'nın 8 aylık dönemini kapsamaktadır. Bu rakamlara göre geçen yılın 8 aylık dönemine nazaran ihracatımız % 18.5, ithalatımız ise % 28 artmıştır. 1996 yılındaki Ocak - Ağustos ihracatı 16 milyar dolar, ithalat ise 27.5 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret açığı 11.5 milyar dolara ulaşmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı geçen yılın % 62'sinden % 58'e gerilemiştir.

Sektörel Dış Ticaret Şirketlerine Yeni Düzenleme

27 Eylül 1996 tarihli Resmi gazetede yayınlanan Dış Ticaret Müsteşarlığının tebliği, sektörel dış ticaret şirketleri ile ilgili bazı değişiklikleri açıklamaktadır. İhracatta Devlet yardımlarından yararlanacak olan sektörel dış ticaret şirketlerinin (SDŞ) asgari ödenmiş sermayesi 5 milyardan 10 milyar liraya çıkarılmıştır. Kalkınmada birinci ve ikinci derece öncelikli yörelerde SDŞ kurulmasında aynı üretim dalında faaliyet gösterme şartı da kaldırılmıştır. Ayrıca SDŞ'lerin kuruluş yerlerine göre her yıl yapmaları gereken ve arttırmak zorunda oldukları ihracat rakamları da Tebliğ'de yer almaktadır.

İhracat Sayılan İç Satışlarda Gümrük Muafiyet Esasları Yeniden Düzenlendi

Dış Ticaret Müsteşarlığının 25 Eylül 1996 tarihli Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren tebliği ile ihrac sayılan teslimlerle ilgili ithalatta gümrük muafiyeti uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yeniden düzenlenmiştir. Tebliğ, yatırım programlarında yer alan kamu yatırımlarından uluslararası ihaleye çıkarılanların ihalesini kazanan veya yabancı para ile finanse edilenlerin yapımını üstlenen firmalara ihracat sayılacak satış ve teslimlerini açıklamaktadır. Bu açıklamalar yerli ve yabancı firmalara göre belirlenmektedir.

Kredili İthalatta Fon Kesintisine Açıklık

Merkez Bankasının Resmi gazetede yayınlanan ve 22 Temmuz 1996'dan geçerli olan tebliği ile, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalatta alınan % 6 oranındaki kaynak kullanımının destekleme fonu kesintilerine ilişkin işlemlere ve başlanmış işlem konusuna açıklık getirilmiştir.

İthalat Tekstil Kotalarının Kullanılmayan Bölümü Tekrar Dağıtılacak

Dış Ticaret Müsteşarlığının Resmi gazetede yayınlanan tebliği, Türkiye'nin gümrük birliği nedeni ile kota uyguladığı, ancak henüz ikili anlaşma yapmadığı ülkelere yönelik 1996 yılı kotalarının kullanılmayan bölümü, isteyen ithalatçılara kullanılabilmesi imkanını açıklamaktadır. İthalatçıların 31 Aralık 1996'ya kadar DTM İthalat Genel Müdürlüğüne başvurmaları gerekmektedir.

Bankalarla İlgili Olaylar

Saudi American Bank Kuruldu

22 Eylül 1996 tarihli Resmi gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile 2 trilyon lira sermaye ile Saudi American Bank'ın kurulması kabul edilmiştir. Merkezi Riyad'da bulunan Saudi American Bank T.A.Ş., bu bankanın İstanbul şubesi olarak, mevduat kabul ve bankacılık işlemlerini yapacak, şirket kuruluşu işlemleri tamamlandıktan sonra, İstanbul şubesinin bilançosunda yer alan aktif ve pasif değerler bu bankaya devredilecektir.

İki Eski Banka Canlandırılacak

Özelleştirme kapsamına alınmak üzere, Hazine Özelleştirme İdaresi, Anadolu Bankası ile Denizcilik Bankasının iki ayrı banka olarak kurulması konusunu ele aldı. Bilindiği gibi, bu iki banka bir süre önce kapatılarak Emlak Bankası ile birleştirilmişti. Şimdi bu bankaların yeniden canlandırılarak özelleştirilmesi ve bu suretle 250-300 milyon dolarlık bir gelir getirmesi beklenmektedir.

Bankalara Çek Sorumluluğu Geliyor

Beklenen diğer bir olay da Türk Ticaret Kanununda değişiklik yapılarak bankaların çeklerin ödenmesinden sorumlu tutulması ile ilgilidir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının, kanun tasarısını gündeme getirmek üzere çalıştıkları öğrenilmiştir.

Ödünç Senet Satışı

23 Eylül 1996'dan itibaren başlaması kararlaştırılmış olan ödünç hisse senedi satışı, Takasbank tarafından yapılmaktadır. Aracı kurumlar isterse, İMKB'de ödünç hisse senedi alıp satabilecekler. İMKB'de borsa aracı kurumları için getirilen bu sisteme, «menkul kıymet kredisi ve ödünç menkul kıymet kredisi» adı verilmiştir. Bu kredi sistemlerinin amacı, aracı kuruluşların menkul kıymet ve kıymet takas yükümlülüklerini karşılamaktır. Bu sistem, aracı kurum kurmuş olan bankaları ilgilendirmektedir.

Zamlar

1996 Eylül ayında fiyatlar genel olarak artış göstermiştir. Bu artışların içinde Tofaş ürünleri olan otomobillerin zam oranı % 3-4.5 arasında değişmektedir.

Diğer bir zam olayı da telefon ücretleri ile ilgilidir. Ekim ayı başından itibaren telefon ücretlerine % 8 zam yapıldığı açıklanmıştır.

Akaryakıt ürünlerine 23 Ağustos'daki % 5'lik zamdan sonra 20 Eylül'den itibaren % 5 zam daha yapılmıştır.

13 Büyük Bankanın Ortak Kuruluşu



**YATIRIM
FİNANSMAN A.Ş.**

«Danışmadan Karar Vermeyiniz»

Gn. Md. Tel: (212) 275 44 80 (40 Hat) Fax : 272 44 48
Ankara Şube Tel: (312) 417 30 46 (11 Hat) Fax : 417 30 52
İzmir Şube Tel: (232) 441 80 72 (8 Hat) Fax : 441 80 94

ORD. PROF. DR.
Hilmi Ziya Ülken'in
anıtsal yapıtı

Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi

Tanzimat'tan sonraki düşünce akımlarının
ansiklopedik dökümü

*

Tanzimat'la Cumhuriyet arasında çıkmış
sürelî yayın organlarının
ayrıntılı ve eleştirel bir değerlendirmesi

*

Namık Kemal'den Ziya Gökalp'a,
Ali Süavi'den Mustafa Suphi'ye,
Dr. Abdullah Cevdet'ten Hikmet Kıvılcımlı'ya,
Beşir Fuat'tan Prens Sabahattin'e, Yusuf Akçura'dan
Ahmet Ağaoğlu'na, A. Hamdi Başar'a dek uzanan
Türk düşünce yaşamının gelişmesini
bütün zenginliğiyle gözler önüne seren yapıt

4. BASKI

Bütün Kitapçılarda

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel:

Abone olmak istiyorum.

Yeniden abone olmak istiyorum.

Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 1997 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

6 Aylık: 1.440.000.- TL

1 Yıllık: 2.400.000.- TL

YURT DIŞI

6 Aylık 25 \$

1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 40 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 256319

Akbank T.A.Ş.
Nişancı Şubesi
Hesap No. 10469-5

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No. 2269-9

Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No. 768

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, «Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6/2; 34400 Sultanahmet- İSTANBUL» adresine gönderiniz. Ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0-212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

KEMAL KURDAŞ

EKONOMİK POLİTİKA ÜZERİNE

İncelemeler-Yorumlar

«Öyle görünmektedir ki, fırsatçı popülist politikacı takımı, dışarda ve içerde borçlanıp günü gün etmek olanağı mevcut olduğu sürece, ekonomik politikada kendiliklerinden hiç bir zaman bilimsel ve ciddi politika ve tedbirlere başvurmayacaklardır. Böyle bir tutuma girmeyeceklerdir. Oysa devlet gemisi, fırtınalı bir denizde kayalıklara doğru hızla sürüklenmektedir.»

Fiyatı 500.000 TL / Öğrencilere indirimli

İsteme Adresi

Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak No. 6/2; Sultanahmet - İstanbul
Telefon: (0-212) 518 17 32 Fax: (0-212) 518 66 43

banka ve
ekonomik
yorumlar
 Aylık Dergi

Citlenmiş
 eski sayıları:

(1 Ocak 1995'den başlayarak)

1992 Yılı Cildi: 1.200.000 TL

1993 Yılı Cildi: 1.200.000 TL

1994 Yılı Cildi: 1.200.000 TL

1995 Yılı Cildi: 1.500.000 TL

(Öğrencilere % 40 indirim)

İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi Suterazisi Sokak No. 6/2 Sultanahmet - İstanbul

Telefon: (0-212) 518 17 32 Fax: (0-212) 518 66 43



Güzel bir dünyanın içeceği. **EFES P**

Renault 19 Europa... Yıllarca yepyeni..



Renault 19 Europa... Evet, estetik; evet, çok çekici, çok konforlu, çok dinamik... Tutkuyla bağlanacağınız bir otomobil... Üstelik, Renault 19 Europa sağlamlığı estetiğe feda etmiyor. Hem görünümüyle, hem de sağlamlığıyla yıllarca yeni.. yepyeni kalıyor. Renault 19 Europa 1.8i RTi geniş iç mekanında sürücüye ve yolculara mükemmel bir konfor sunuyor... Hidrolik ve yükseklik ayarlı direksiyon, elektrikli dış dikiz aynası,

standart klima, ileri teknoloji ürünü, güçlü, çevre dostu motor ve diğer tüm üstün özelliklerini uzun.. çok uzun yıllar aynı kalitede, aynı mükemmellikte yaşıyor. Renault 19 Europa'nın 1.8i RTi ile birlikte 1.6 RT, 1.4 RN ve 1.4i RT'den oluşan 4 değişik tipinden hangisini seçerseniz seçin, bu sizin en uzun süreli tutkunuz olacak. Çünkü yıllar geçecek, Renault 19 Europa hep yeni kalacak.



RENAULT
YAŞANACAK
OTOMOBİLLER